

Gebiedsplan

Besloten gebied

*Het coulisselandschap, werkgebied van het
Collectief Groningen West*

Naam collectief:	Collectief Groningen West
Naam auteur(s):	Ariën Baken en Liesbeth de Haan
Adres:	Albert Harkemaweg 70 Aduard
Telefoonnummer:	06 122 321 34
Mailadres:	Idahaan@collectiefgroningenwest.nl

INHOUDSOPGAVE

1.	Aanleiding	4
2.	Verantwoording proces	5
3.	Gebiedsbeschrijving	7
3.1	Ligging en karakteristieken	7
3.2	Hoogteligging en bodem	9
3.3	Water	11
3.4	Emissies naar de lucht	12
3.5	Natuurgebieden onderdeel van het Natuur Netwerk Nederland (NNN)	14
3.6	Agrarische natuur en landschap	15
3.7	Landbouwstructuur	17
4.	Doelen, Opgaven en ambities	19
4.1	GLB Doelstellingen	19
4.2	Regionale doelen, opgaven en wensen voor het besloten gebied	19
4.2.1	Biodiversiteit, natuur en landschap	19
4.2.2	Klimaat	20
4.2.3	Milieu	20
4.2.4	Economie, waaronder landbouwstructuur	21
4.2.5	Sociaalmaatschappelijk	21
5.	SWOT Analyse	22
5.1	Sterktes en Zwaktes	22
5.2	Kansen & bedreigingen	23
5.3	Confrontatiematrix	24
5.4	GLB-grondgebondenmaatregelen	27
5.5	GLB-grondgebondenmaatregelen	27
5.5.1	Conditioneel	27
5.5.2	Ecoschema's	27
5.5.3	Agro-milieu en klimaatmaatregelen, het ANLB.	27
5.5.4	Additioneel	28
5.5.5	Overzicht van mogelijke Ecoschema maatregelen.	28
5.5.6	Ecoschema's	30
5.6	Locaties maatregelen	30
6.	gebiedsplan naar bedrijfsplan	31
6.1	Boer en collectief aan zet	31
6.2	Zelfsturend puntensysteem voor maatregelen	32
6.3	Regionale sturing en rol collectieven	35
6.3.1	Keuze voor het gebiedsplan	38
Bijlage 1:	Bomen, struiken en vogels in de houtsingels	39
Bijlage 2:	Doelenkader: GLB & agro-, milieu-, klimaatmaatregelen	42
Bijlage 3:	Maatregelen GLB pilot, Hoe? Zo!	48
Bijlage 4	regionale sturing	50

1. AANLEIDING

Het huidige EU gemeenschappelijk landbouwbeleid loopt tot en met 2020. Op 1 juni 2018 heeft de Europese Commissie een voorstel gedaan over hoe zij de toekomst van het GLB na 2020 ziet. Lidstaten worden verplicht Nationale Strategische GLB Plannen (NSP) uit te werken waarin zij hun specifieke situatie en behoeften analyseren, streefcijfers vaststellen voor de verwezenlijking van de GLB-doelstellingen en interventies ontwerpen die het mogelijk maken de streefcijfers te bereiken en die tegelijk aangepast zijn aan de specifieke nationale en regionale context.

Dit plan is een uitwerking voor het besloten gebied binnen het werkgebied van het Collectief Groningen West (CGW), het zogenoemde coulisselandschap, als regionale inbreng voor het NSP van de lidstaat Nederland. Het bevat een regionale analyse van waaruit maatregelen zijn uitgewerkt die bijdragen aan de GLB-doelstellingen. Er wordt aangegeven waarom we welke maatregelen in het gebied willen treffen, wat hun bijdrage is aan de doelen, waar in de groene architectuur van het toekomstig GLB¹ ze volgens ons thuishoren en welke beloningen/vergoedingen daaraan gekoppeld worden.

¹ In het toekomstig GLB worden Cross Compliance en de vergroeningsmaatregelen vervangen door een zogenoemde versterkte conditionaliteit voor milieu en klimaat (enhanced conditionality). Deze bestaat uit de vigerende wet- en regelgeving en een aantal maatregelen die gelden als minimale milieuraandvoorwaarden voor boeren die geld ontvangen vanuit het GLB (zowel premies en betalingen vanuit de 1e en/of de 2e pijler). In pijler 1 worden ecoschema's geïntroduceerd, deze zijn voor lidstaten verplicht om in te voeren, maar boeren kunnen vrijwillig wel of niet voor deelname kiezen. Elke lidstaat stelt een lijst op van landbouwpraktijken die onder dit ecoschema vallen. De maatregelen onder een ecoschema moeten bovenwettelijk zijn en verder gaan dan de vereisten onder de versterkte conditionaliteit. De agro-milieu-klimaat maatregelen van pijler 2 blijven gehandhaafd en kunnen alleen toegepast worden in ANLb-gebieden en bieden boeren de vrijheid om wel of niet mee te doen.

2. VERANTWOORDING PROCES

Dit gebiedsplan is ontstaan in dialoog en participatie met gebiedspartijen en een zogenaamde boerendenktank. De gesprekken met de gebiedspartijen en de boerendenktank zijn parallel verlopen. Alle gebieden hebben op zichzelf kwaliteiten en unieke kenmerken. Doel van het gebiedsproces is om deze naar boven te halen en het gebiedsplan daarop te laten aansluiten.

Gebiedspartijen

Betrokken gebiedspartijen hebben in inhoudelijke werksessies nagedacht over de regionale doelen en ambities die zij in het kader van het toekomstig GLB hebben in het besloten gebied van het werkgebied van Collectief Groningen West. Om een breed beeld te krijgen van de regionale doelen en ambities zijn enkele belangrijke gebiedspartijen uitgenodigd deel te nemen aan het gebiedsproces. Onderstaand een overzicht van de partijen die, naast Collectief Groningen West, één of meerdere keren hebben deelgenomen aan de bijeenkomsten ten behoeve van het gebiedsproces:

- Provincie Groningen
- Gemeente Westerkwartier
- Waterschap Noorderzijlvest
- Terrein beherende organisaties:
 - Staatsbosbeheer
 - Het Groningen Landschap
- LTO Noord

Zij zijn twee keer bij elkaar geweest. Dat is minder dan het vooraf ingeschatte aantal van vier bijeenkomsten. Omdat partijen ondanks enthousiaste toezeggingen niet altijd waar konden maken aanwezig te zijn, is er voor gekozen het aantal bijeenkomsten in te dikken. In onderstaand overzicht is inzichtelijk gemaakt waar tijdens de bijeenkomsten met gebiedspartijen aan gewerkt is.

Startbijeenkomst	:	▪ Toelichten doel GLB; voorsorteren op nieuw beleid – toelichting toekomst GLB incl. groene architectuur. ▪ Toelichting uitwerking GLB en eventuele gebiedskeuzes ▪ Toelichten specifieke rol gebiedspartijen. ▪ Voorbereiding werksessie: wat zijn de actuele doelen en ambities in het werkgebied?
Werksessie	:	▪ Afronden verkenning doelen en ambities ▪ Vertaling naar SWOT en mogelijke maatregelen

Boerendenktank

Om voldoende praktijkinbreng in het proces te borgen is vanaf het begin van het proces een aantal boeren betrokken in de vorm van een denktank. De boeren in de denktank is gevraagd na te denken over mogelijke maatregelen die zij binnen het nieuwe GLB zouden willen en kunnen toepassen op hun bedrijf. Daarnaast hebben zij meegedacht over de waardering van maatregelen, in welke laag van het GLB een maatregel thuishoort en daaraan gelinkt of een maatregel verplicht of vrijwillig toegepast zou kunnen of moeten worden.

Omdat een divers samengestelde denktank bijdraagt aan een evenwichtig beeld van de opbrengsten, zijn boeren met diverse achtergronden benaderd om deel te nemen in het denktankproces.

Daarbij valt te denken aan onderscheid tussen:

- Biologisch, niet-biologisch
- Deelnemers aan het ANLb en boeren die dat niet doen
- Verschillende leeftijdscategorieën
- Melkvee-, vleesveehouders
- Boeren met en zonder natuurgebieden
- Diverse bedrijfsomvang
- Verspreid uit gebied

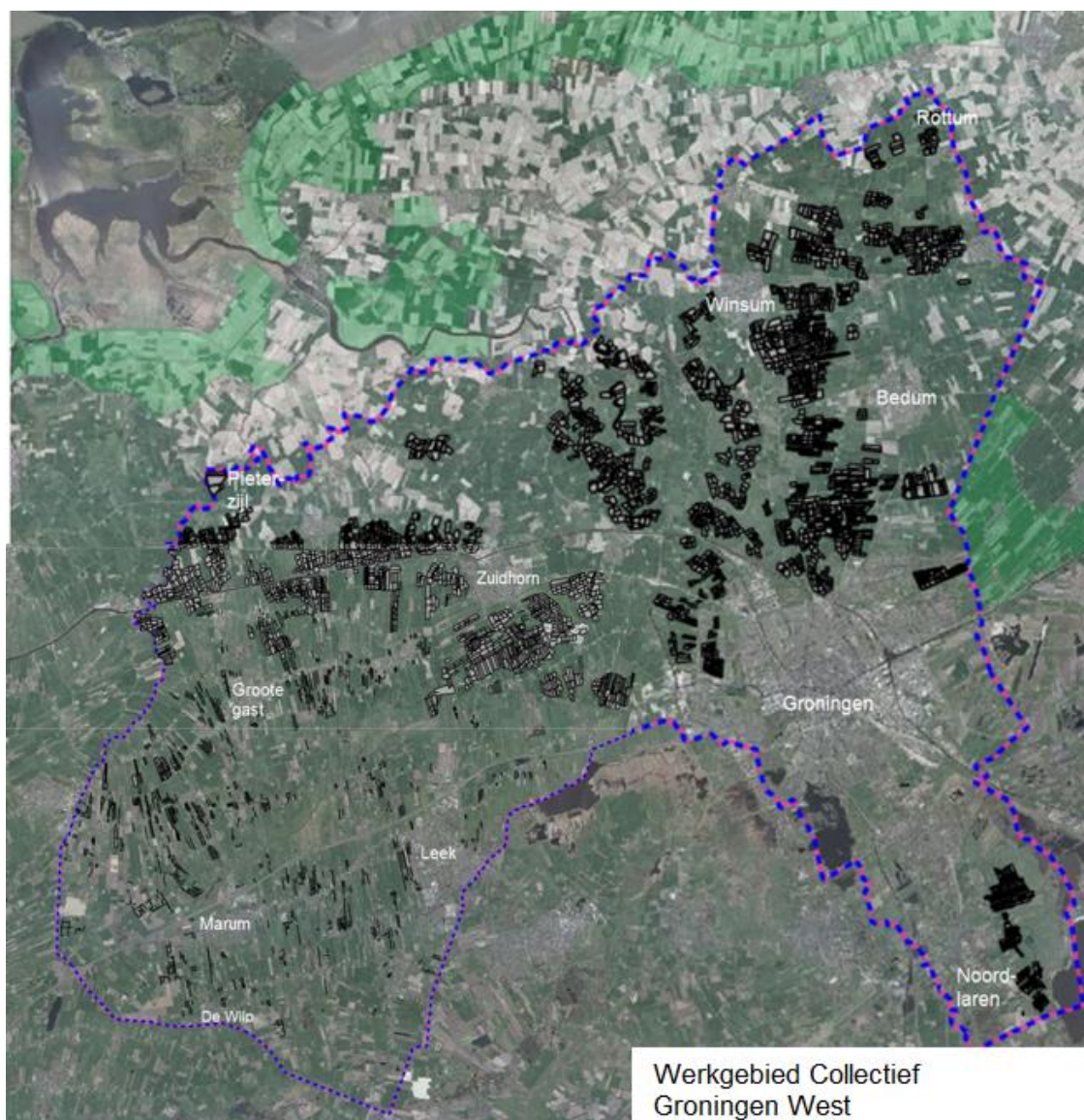
Het proces van de boerendenktank verliep gelijktijdig aan die van de gebiedspartijen en heeft de focus op de praktische toepasbaarheid op het boerenbedrijf gehad. De boerendenktank zijn in totaal 3 keer bij elkaar geweest waarbij vooral gewerkt is aan het opstellen van een conceptlijst met maatregelen en de inzet en waardering daarvan in het nieuwe GLB. Deze combinatie van gebiedspartijen en boeren heeft in deze pilot geleid tot gewenst resultaat. De output van de bijeenkomsten was aanvullend op elkaar en gaf een bredere inzichten.

3. GEBIEDSBESCHRIJVING

3.1 Ligging en karakteristieken

Het werkgebied van het CGW is het westelijk deel van de provincie Groningen. Het Westerkwartier is onderdeel van het werkgebied. Het Westerkwartier wordt onderverdeeld in het Noordelijk en het Zuidelijk Westerkwartier, de grens wordt zo ongeveer gevormd door het van Starkenborgh kanaal. Het zuidelijk deel van het werkgebied van het CGW komt overeen met het Zuidelijk Westerkwartier (ZWK). Dit is het gebied met een door de hout- en elzensingels besloten karakter: het coulisselandschap. Dit gebiedsplan heeft betrekking op dit besloten gebied, voornamelijk de voormalige gemeenten Grootegast, Marum en Leek.

Kenmerken van het landschap van het Zuidelijk Westerkwartier zijn:

- Linten van streekdorpen gelegen op zandruggen of op de rand van een zandplateau
- Een houtsingellandschap met verspreide boerderijen buiten de dorpen aan insteekwegen (boerderijen aan een ree, een reed of een pad) vanaf de hoofdweg.
- Pingoruïnes op de hogere zandgronden.
- Landschapselementen die herinneringen aan natte en droge verveningen: afwisseling van open laaggelegen weidegebieden met aangemaakte petgaten, een inrichtingsstructuur met vaarten en wijken en op de hogere delen van het landschap de hout- en elzensingels.
- In het zuiden van het ZWK bevindt zich een kleinschalig veenkoloniaal landschap met de vaarten en wijken die vanuit het Leeksterhoofddiep en de Jonkersvaart werden gegraven. Langs de vaarten ontstond een karakteristieke lintbebouwing en een tweetal streekdorpen.

Op de hogere, zandige delen van het ZWK worden landbouwpercelen traditioneel van elkaar gescheiden door hout- en elzensingels. Deze singels werden aangelegd om te voorkomen dat het vee naar naastgelegen percelen liep. Ze bestonden doorgaans uit een greppel met aan beide zijden een bomenrij, meestal elzen. Ook doornige struiken zoals meidoorn en sleedoorn waren geschikt als veekering. De houtsingels fungeerden ooit ook als bron van geriefhout voor het maken van huizen en gereedschappen. Tijdens de ontginning van de venen ontstond een opstreckende verkaveling. In de houtsingelstructuur vinden we deze verkaveling terug.

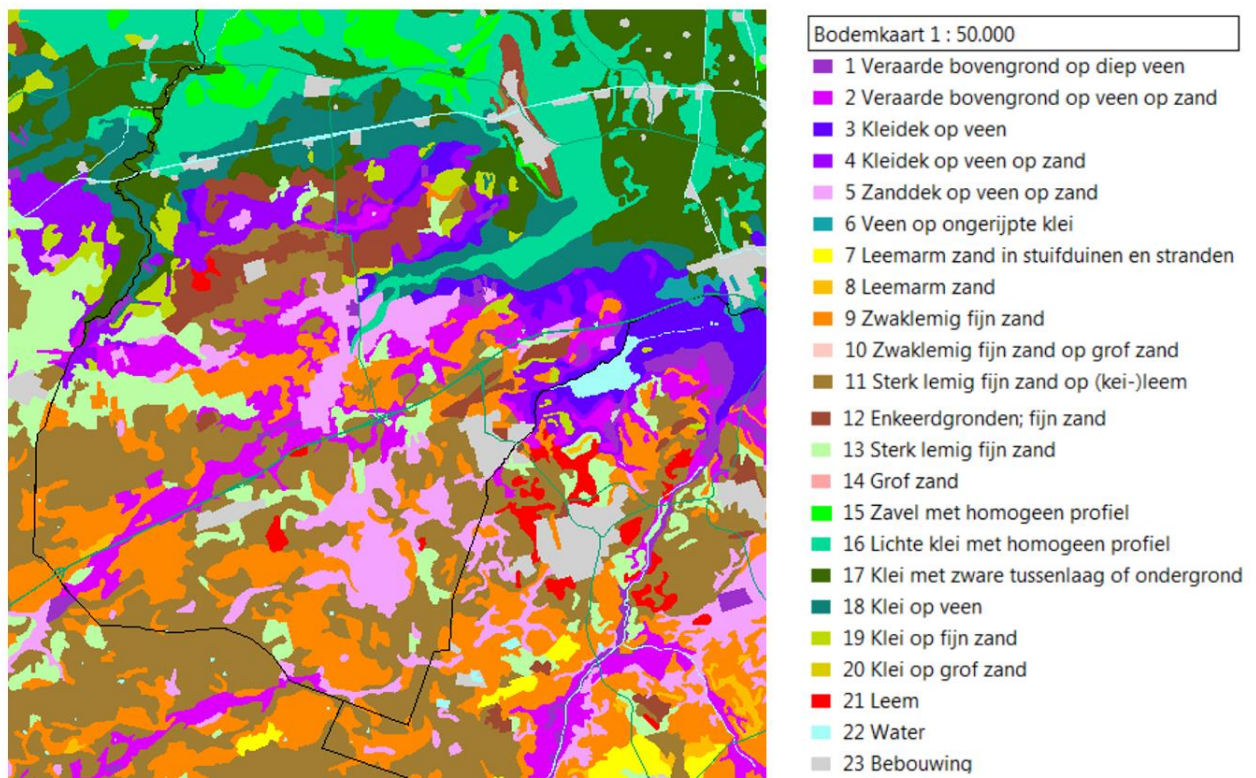

Vooraf tussen Nuis en Tolbert zijn veel houtsingels bewaard gebleven. Minder singels zijn aanwezig in het gebied Zevenhuizen – Jonkersvaart – De Wilp tot aan de Drentse grens. Dit gebied behoort tot de veenkoloniën waar grootschalig turf werd gewonnen. Het veenkoloniale landschap bleef na de vervening vrij open; wijken en vaarten bepalen hier nog altijd de structuur van het landschap. Hier en daar werden bosjes voor houtproductie aangelegd. De houtsingels vormen een uniek cultuurlandschap, dat karakteristiek is voor het ZWK. De singels hebben echter hun oorspronkelijke functies verloren. De landbouw streeft tegenwoordig naar grotere percelen en daarin vormen de houtsingels een obstakel.

De voormalige gemeenten Grootegast, Leek, Marum en Zuidhorn (nu: gemeente Westerkwartier), de Waterschappen Noorderzijlvest en Fryslân en de provincie Groningen werken sinds 2001 samen aan de ontwikkeling van landschap, landbouw, wonen en natuur. Eén van de projecten is het behoud van de houtsingelstructuur in het gebied. Er is een visie ontwikkeld op hoe men zowel de houtsingels kan beschermen, terwijl men tegelijkertijd de landbouw mogelijkheden kan geven tot schaalvergroting. In dat kader is er een houtsingelhoofdstructuur vastgesteld.

3.2 Hoogteligging en bodem

Het maaiveld van het Zuidelijkwestelijk Kwartier ligt tussen zo'n - 1,8 (Tolberter Petten) tot 5 meter boven NAP (De Wilp). Het betreft een pleistoceen overwegend dekzandlandschap op keileem. Aan de noordkant van het Zuidelijk Westerkwartier, gaat het landschap over in een kleigebied. Het overgangsgebied van zand naar klei op veen en klei ligt zo ongeveer langs het Van Starckenborgh kanaal en Hoendiep. Op de bodemkaart wordt de begrenzing van de zandgronden en de klei en klei-op-veengronden duidelijk. Landbouwkundig zijn voor de dekzandgronden de dikte van de bouwvoor, het percentage organische stof in de bouwvoor en de diepte van de slecht doorlatende kleileem laag belangrijk. Organische stof percentages en bouwvoor dikten hebben aanzienlijk invloed op het vochtleverend vermogen. De eigenschappen van de keileem laag is van belang voor ont- en afwatering.

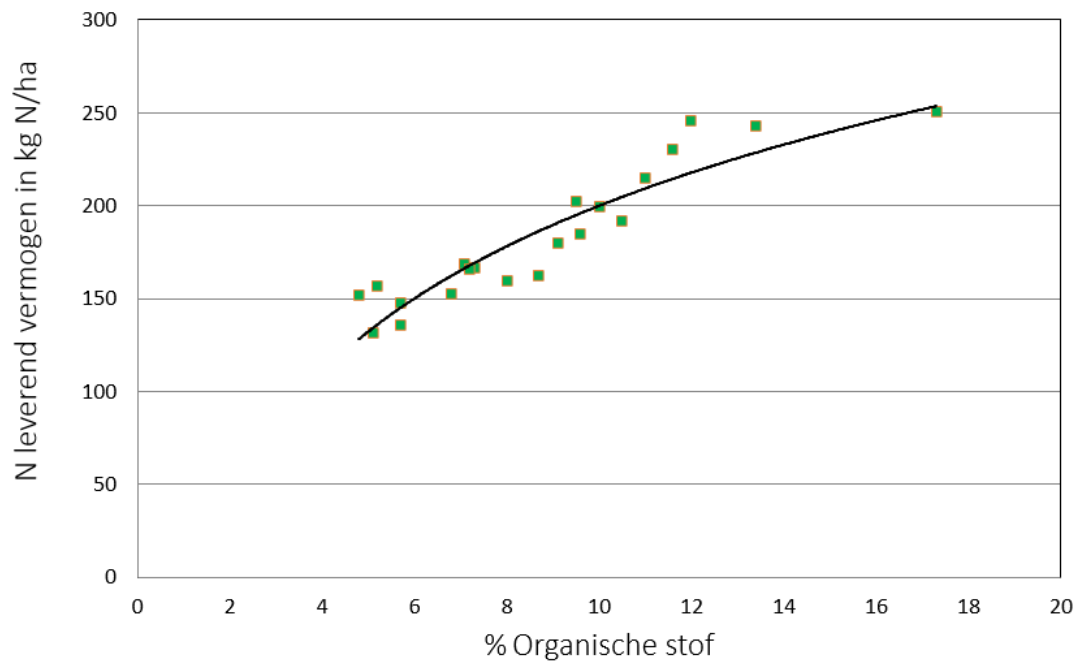

De praktijk leert dat percentages organische stof behoorlijk kunnen verschillen, ook in het ZWK. Dat geldt ook voor de fosfaat gehalten in de bodem. Dat laatste is niet alleen van belang voor een goede kwantitatieve en kwalitatieve landbouwkundige productie, maar ook voor uitspoeling van fosfaat naar het oppervlakte water.

Uitgangssituatie:

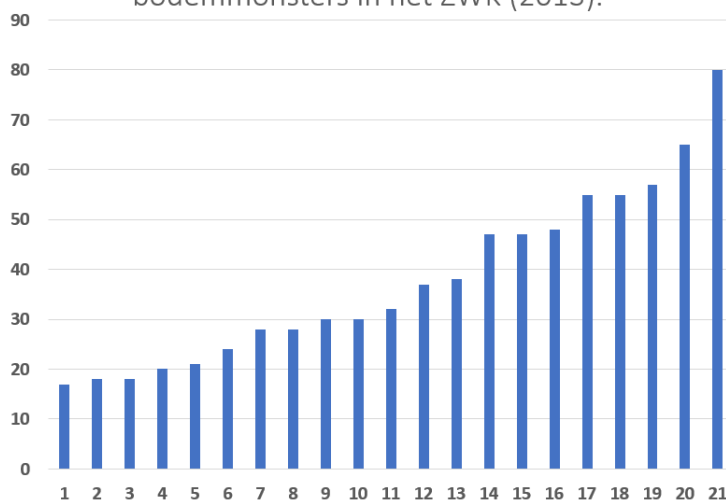
Bron: <https://eurofins-agro.com/nl-nl/>
Bewerking A.Baken

% Organische stof en stikstofleverend vermogen, van 21 bodemonsters in het ZWK (2013).

Uitgangssituatie:

P-Al waarden (mg P₂O₅/100 gram) van 21 bodemonsters in het ZWK (2013).

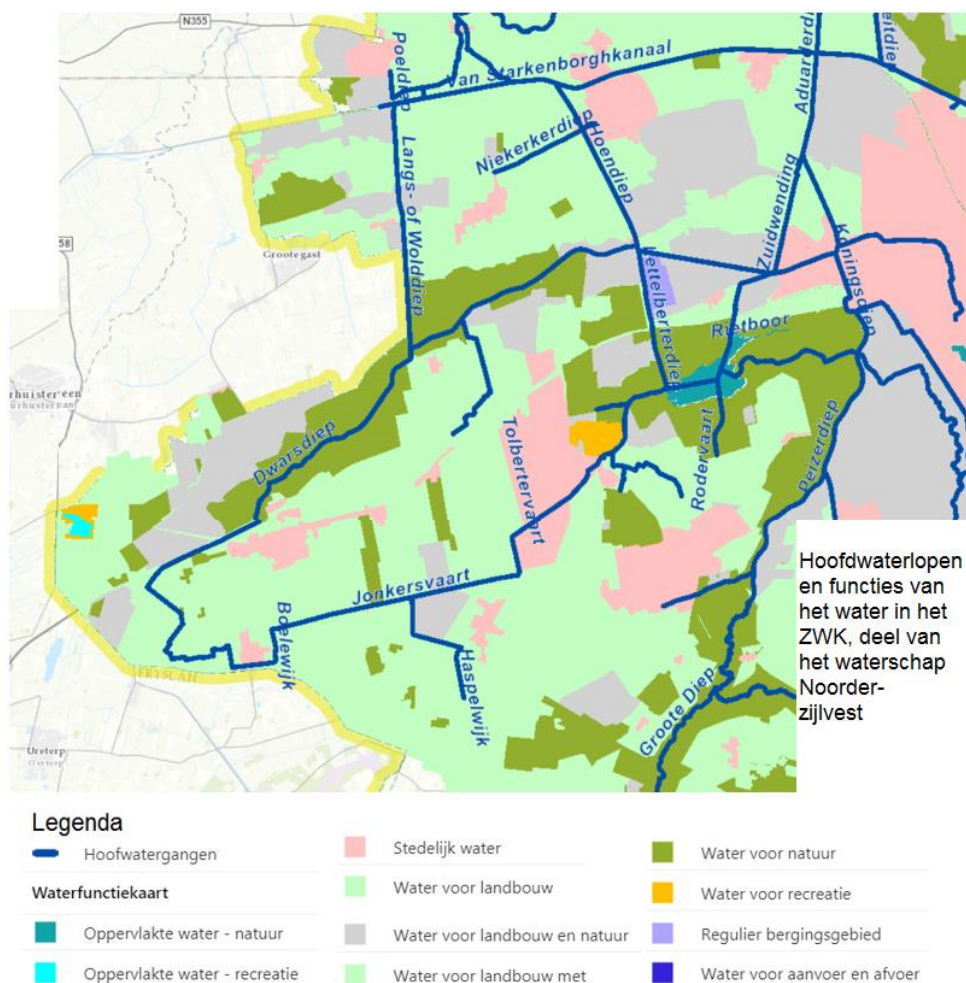
Fosfaat
gebruiksnormen:

P-Al waarde	Kg fosfaat per ha per jaar
< 27	100
27-50	90
> 50	80

Bron: <https://eurofins-agro.com/nl-nl/>
Bewerking A.Baken

3.3 Water

Voor wat betreft water is de Gebiedscommissie Zuidelijk Westerkwartier in samenwerking met het waterschap Noorderzijlvest thans (2019) bezig met het plannen en inrichten van waterbergingsgebieden langs het Dwarsdiep en de Matsloot (<https://www.zuidelijkwesterkwartier.nl/>). De ont- en afwatering (zomer en winter streefpeilen) in het gebied worden beïnvloed door het keileem in de ondergrond van het gebied. In het klei op veengebied, het overgangszone van zand naar klei, is het van belang een drooglegging te realiseren die er voor zorgt dat het veen nat wordt gehouden en wordt beschermend tegen oxidatie.

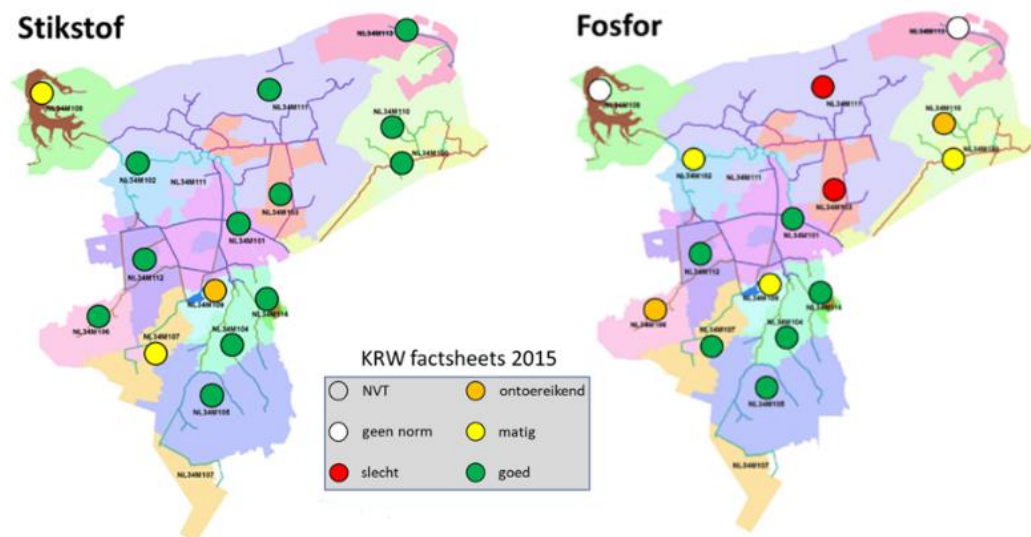

De kwaliteit van landbouw specifiek oppervlaktewater is voor wat betreft de stikstof in de laatste decennia aanzienlijk verbeterd (Deltares: <https://www.deltares.nl/nl/projecten/meetnet-nutrienten-landbouw-specifiek-oppervlaktewater-mnlso/>). Voor fosfor is dat minder het geval.

Waterkwaliteitsgegevens verzameld in het kader van de EU Richtlijn Water laten zien dat in het gebied van het waterschap Noorderzijlvest er nog een opgave ligt in het bijzonder voor fosfor. Het (verder) verminderen van emissies van N en P naar het grond- en oppervlaktewater kan mogelijk bereikt worden met 'goed bodembeheer'.

Maatregelen kunnen zijn:

- Bodembeheer gericht op realisatie en of behoud van voldoende organische stof met een goede kwaliteit.
- Bodembeheer gericht op een afgerond blokkige bodemstructuur en een gunstige verhouding van met water en lucht gevuld poriën. Dat stelt eisen aan de belasting van (in het bijzonder natte) bodems door landbouwmachines.
- Bemesten van met P (in organische vorm) afhankelijk van de fosfaat toestand van de bodem van een perceel.
- Storrijke (C-rijke, ruige) mest uitrijden (in het bijzonder in het najaar) is gunstig voor het vasthouden van nitraat, c.q. het tegen gaan van uitspoelen van nitraat. Dat vraagt echter om stalsystemen waarin storrijke mest wordt geproduceerd. Voor zover dat laatste realistisch is, is dat een maatregel die eerst op de wat langere termijn effect kan hebben.

3.4 Emissies naar de lucht.

Ammoniak:

Emissies van ammoniak en stikstofoxyden leveren deposities aan stikstof en veroorzaken vermisting en verzuring van de bodem. In het open-grasland gebied zijn de loop- en ligboxenstallen een voorname bron voor emissies van ammoniak. In Nederland is ca. 40 % van de stikstofdepositie uit de landbouw afkomstig, voornamelijk uit ammoniak. 65 % van deze ammoniakemissie wordt veroorzaakt door de rundveehouderij. De emissie van stikstofoxyden komen grotendeels van autoverkeer en industrie. De landbouw heeft sinds 1990 haar ammoniak emissie met ca. 65 % weten te beperken. Deze vermindering is vooral gerealiseerd door het benutten van emissie arme uitrijmethoden en in mindere mate door verbeterde stalsystemen. Thans blijft de totaal emissie van ammoniak uit de landbouw onder het internationaal vastgelegde emissie plafond.

'De totale berekende emissie van ammoniak in Nederland (dus inclusief de uitstoot van andere bronnen) bedroeg in 2016 afgerond 127 miljoen kg, en ligt daarmee net onder het vastgestelde EU-NEC plafond van 128 miljoen kg vanaf 2010 (EU, 2001); de land- en tuinbouw droeg hier 110 miljoen kg aan bij', bron: <https://www.clo.nl/indicatoren/nl0101-ammoniakemissie-door-de-land--en-tuinbouw>

Echter voor veel natuurgebieden is de depositie nog te hoog. Van de ruim 160 Natura 2000-gebieden in Nederland zijn er ongeveer 120 waarvan de stikstofdepositie boven de kritische depositiewaarde ligt.

Door het open karakter van stalsysteem die in de rundveehouderij worden benut zijn technische oplossingen om emissies van ammoniak te beperken begrensd en of duur. Ammoniak emissie in kg NH₃ per dierplaats per jaar van loop- en ligboxenstallen bedraagt ca. 10 (met een variatie van ca. 6 tot 12 kg). Voor grupstallen (met een maximum emitterend oppervlak van 1,2 m² per koe) bedraagt de emissie 5,7 kg NH₃ per dierplaats per jaar.

<https://www.infomil.nl/onderwerpen/landbouw/stalsystemen/emissiefactoren-per/map-staltypen/hoofdcategorie/>

Het ombouwen van ligboxenstallen naar grupstallen is uit oogpunt van dierenwelzijn en kosten niet realistisch.

Broeikasgassen:

De landbouw in het algemeen en daarmee ook de landbouw in het open-grasland gebied van het CGW levert een bijdrage aan de emissie van broeikasgassen (CH₄, CO₂, N₂O). Meer dan 50 % van de emissie van broeikasgassen uit de landbouw (uitgedrukt CO₂ equivalenten) wordt toegeschreven aan de CH₄ emissie, dat wil zeggen de natuurlijke werking van de pens van rundvee en mestopslag. Zie hiervoor de publicatie: De Nederlandse landbouw en het klimaat, RVO, 2016:

https://www.rvo.nl/sites/default/files/2016/12/RVO_De%20Nederlandse%20landbouw%20en%20het%20klimaat_Broch_def.pdf

Voor wat betreft CO₂ gaat het om vastleggen van koolstof in en mineralisatie van organische stof. Op percelen met een relatief laag organische stof gehalte kan goed bodembeheer tijdelijk bijdragen aan een positieve balans, dat wil zeggen dat er meer koolstof wordt vastgelegd dan dat er wordt gemineraliseerd.

Het gebruik van fossiele energie in de landbouw levert ook CO₂ emissie. Energiebesparing en energiewinning door middel van zon en of wind kan hier voor enige compensatie zijn.

De N₂O emissie ontstaat onder invloed van denitrificatie van nitraat in de bodem. In een natte bodem (met weinig lucht gevulde poriën) treedt denitrificatie op. Het droog houden van de bodem, dat wil zeggen dat er voldoende lucht gevulde poriën in de bodem blijven is hier een middel om de emissie van N₂O te voorkomen.

3.5 Natuurgebieden onderdeel van het Natuur Netwerk Nederland (NNN)

Verspreid in het Zuidelijk Westerkwartier liggen natuurgebieden die onderdeel zijn van het Natuur Netwerk Nederland. Het gaat om de gebieden van noord naar zuid: Westerhorn, de Grootegastermolenpolder, Bombay, Kaleweg, Doezumermieden, het stroomdal van de Oude Riet, de noordkant van het Leekstermeer en de landgoederen Iwema Steenhuis en de Coendersborch. Nog niet alle gebieden die aangewezen zijn als NNN zijn omgevormd naar natuur. Gebiedscommissie voor het Zuidelijk Westerkwartier heeft een plan gemaakt tot 2027 om NNN in combinatie met waterberging te realiseren <https://www.zuidelijkwesterkwartier.nl>.

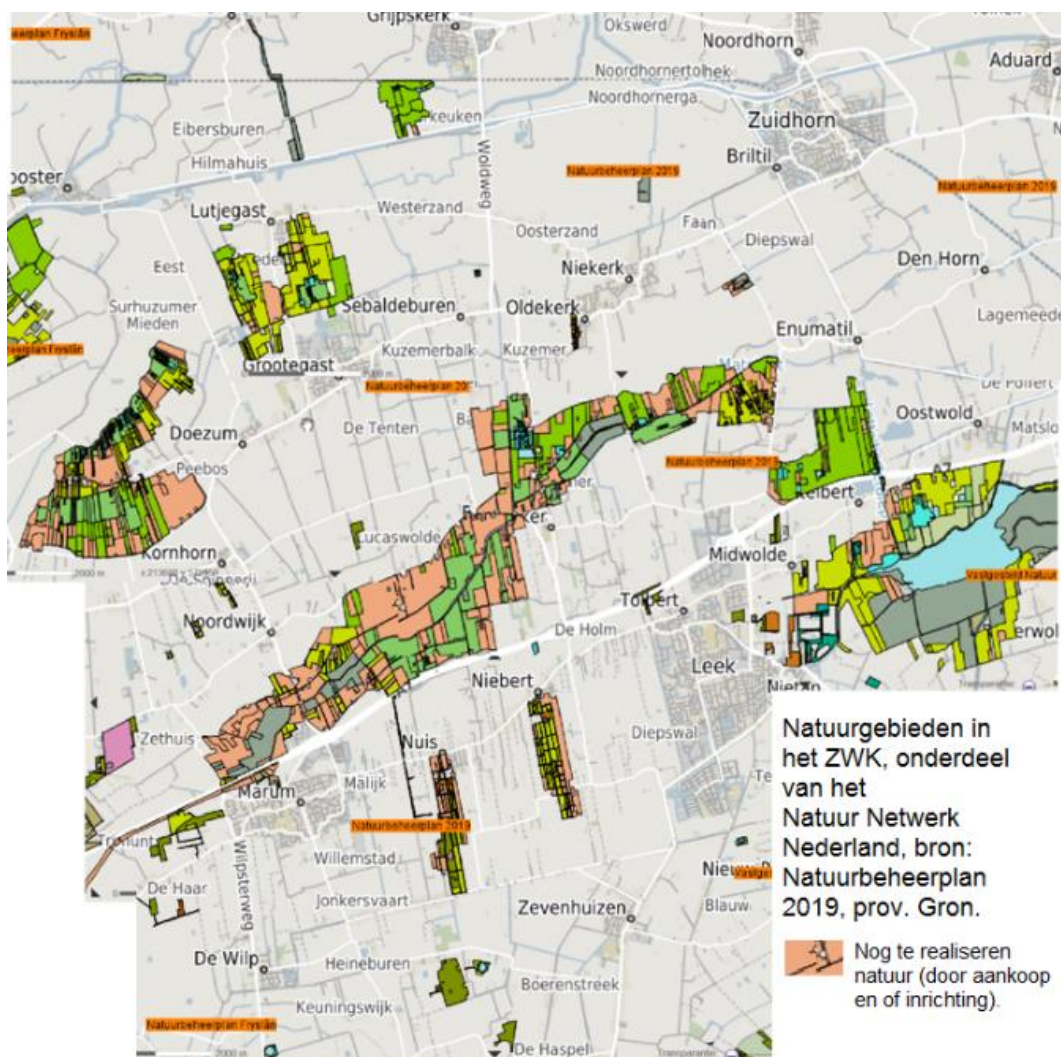
Het natuurbeleidsplan van de provincie Groningen geeft informatie over doelen en maatregelen voor wat betreft het natuurbeheer, o.a.: *'Het Leekstermeergebied, Dwarsdiep/Matslootgebied, de Doezumermieden en de Grootegastermolenpolder zijn belangrijke onderdelen van het Natuurnetwerk Nederland. In de open laagveengebieden wordt de ontwikkeling van vochtige hooilanden en bloemrijke graslanden nagestreefd. Deze graslanden zijn zowel in botanisch opzicht als ook voor kritische weidevogels van betekenis. In combinatie met beekherstel langs het Dwarsdiep/de Matsloot zal hier ook de oppervlakte moeras toenemen. In de petgaten-gebieden (o.a. Doezumermieden) is inrichting en beheer gericht op het ontstaan van een mozaïek van open water, moeras, moerasbos, vochtige hooilanden en bloemrijke graslanden*

(https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2018/09/Natuurbeheerplan-Groningen-2019_pdf.pdf).

3.6 Agrarische natuur en landschap

In het landbouwgebied is agrarisch natuur en landschap van belang. Het gaat daar voornamelijk om: hout- en elzensingels, poelen en petgaten (gegraven of als pingoruïne), waterlopen inclusief taluds (sloten, diepen, wijken, vaarten), weidevogelgebieden en beplantingen van erven.

In het provinciaal Natuurbeleidsplan zijn de doelen voor natuurbeheer ook voor het Zuidelijk Westerkwartier geformuleerd. 'De landschap- en natuurwaarden in sommige gebieden van de provincie zijn waardevol omdat ze een besloten of kleinschalig karakter hebben. Dit komt door de aanwezigheid van bos, houtsingels of andere begroeiing langs de rand van percelen. De kenmerkende landschapskwaliteiten in het Zuidelijk Westerkwartier bestaan uit hogere zandruggen (gasten) met houtsingels afgewisseld met open laagveengebieden waar percelen door sloten worden gescheiden. Daarnaast zijn er bijbehorende elementen zoals pingoruïnes en petgaten. Voor de uitwerking van het beheer van houtsingels: zie het rapport Houtsingelhoofdstructuur ZWK Groningen. In de lager gelegen open natte graslandgebieden is het agrarisch natuurbeheer gericht op het beheer en het ontwikkelen van goede weidevogelbiotopen. De goede weidevogelgebieden zijn in dit plan begrensd als weidevogelkerngebied. Op de hogere zandgronden wordt gestreefd naar versterking van natuur- en landschapswaarden die kenmerkend zijn voor kleinschalige gebieden, zoals bosjes, poelen, houtsingels en bloemrijke graslanden'.

Voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer, in het bijzonder voor het beheer waarvoor vergoedingen in het kader van de ANLB-regeling mogelijk zijn, onderscheidt de provincie Groningen vier leefgebieden: open grasland, open akkerland, droge dooradering en natte dooradering. Deze vier leefgebieden zijn overeenkomstig agrarische natuurtypen van de Index Natuur en Landschap (<https://www.bij12.nl/onderwerpen/natuur-en-landschap/index-natuur-en-landschap/landschapselementtypen/>). Daarnaast wordt gewerkt met categorie water. De begrenzings van de leefgebieden worden aangegeven op de provinciale natuurplankaart: <https://geoportaal.provinciegroningen.nl/portal/apps/webappviewer/index.html?id=ad221566e9fb4696a05d9d807557c9ab>

Voor het beheer van hout-, elzensingels en poelen is in het kader van de ANLB regeling een vergoeding beschikbaar. In 2018 stonden bij het CGW 242 deelnemers (met en zonder landbouwbedrijf) aan het ANLB-landschap geregistreerd. Zij beheerden 313 km hout- en elzensingel en 59 poelen met een gezamenlijke oppervlakte van 34,7 ha. De elzensingels bestaan voor meer dan 50 % (bedekking) uit elzen. De diversiteit aan bomen, struiken in de houtsingels en daarin voorkomende vogels, bijlage 1a en 1b, geven een indicatie van de natuur en landschapswaarden.

*In het kader van ANLB nieuw aangeplante
Singel, augustus 2019, foto © a.baken*

3.7 Landbouwstructuur

Bijgaande tabel geeft een indruk van de ontwikkeling van het aantal landbouwbedrijven en de oppervlakte cultuurgrond in het werkgebied van het CGW.

Ontwikkeling van het aantal bedrijven en oppervlakte cultuurgrond in het werkgebied van het CGW					
	Aantal landbouwbedrijven		Oppervlakte geregistreerde cultuurgrond		Cultuurgrond per bedrijf
	2000	2018	2000	2018	2018
	aantal	aantal	ha	ha	ha
Grootegast	321	171	7329	5556	32,5
Leek	224	96	4245	3228	33,6
Marum	231	128	4227	4011	31,3
Bedum	103	60	3629	3678	61,3
Groningen (stad)	91	36	2207	1554	61,3
Haren	82	26	2385	1567	60,3
Winsum	192	122	8021	7611	62,4
Zuidhorn	281	191	10393	10779	56,4
Totaal	1525	830	42436	37984	
Gemiddelde oppervlakte in ha per bedrijf			27,8	45,7	
Nederland	97 389	53 906	1.975.504	1.768.370	32,8
© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2019: https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/80781ned/table?ts=1568152802007					

Opmerking: Vanaf 2010 wordt door het CBS de economische omvang van een bedrijf uitgedrukt in SO (Standaard Opbrengst). Tot en met 2009 werd de economische omvang van agrarische bedrijven uitgedrukt in NGE (Nederlandse Grootte-Eenheid). Door deze wijziging in telling is de ondergrens voor opname van bedrijven in de publicatie van de (CBS) Landbouwtelling gewijzigd van 3 nge in 3000 euro SO. Als gevolg zijn voor de in de tabel genoemde gemeente ca.70 bedrijven met geringe bedrijfsomvang niet meer in de landbouwtelling betrokken.

De cijfers laten zien dat in het werkgebied van Collectief Groningen West het aantal bedrijven afneemt, terwijl de omvang (in ha 's) van de bedrijven toeneemt.

In het Zuidelijk Westerkwartier (oorspronkelijke gemeenten Grootegast, Leek en Marum) is de gemiddelde oppervlakte per bedrijf relatief gering. Verbredingsactiviteiten van bedrijven worden door het CBS per provincie geregistreerd. Tussen 1999 en 2016 zijn de aantallen bedrijven met verbredingsactiviteiten toegenomen in het bijzonder geldt dit voor bedrijven met agrarisch natuurbeheer. Het aantal biologische bedrijven is in de provincie Groningen tot en met 2018 toegenomen tot 103. Ruim 30 % van deze bedrijven zijn in het werkgebied van het CGW gevestigd.

Uit de leeftijdsopbouw van de Nederlandse agrarische beroepsbevolking blijkt dat er een zekere vergrijzing optreedt. Van de totale beroepsbevolking is ca. 20 % ouder dan 55 jaar, voor de agrarische beroepsbevolking ligt dit percentage op 30, bron: Factsheet arbeidsmarkt agrarische en groen sector, J. de Wit en L. van den Beukel, UWV, 25 juni 2019. Verondersteld wordt dat de vergrijzing van de agrarische beroepsbevolking in het CGW-gebied niet of weinig afwijkt van het Nederlandse in zijn geheel.

Aantal landbouwbedrijven met verbredingsactiviteiten in de provincie Groningen		
Onderwerp	1999	2016
Totaal aantal landbouwbedrijven	4 325	2 630
Waarvan biologische bedrijven, incl. in omschakeling in 2018.		103
Verbredingsactiviteit		
Verkoop aan huis	99	86
Stalling van goederen of dieren	46	54
Agrotoerisme	66	32
Verwerking landbouwproducten	49	37
Zorglandbouw	17	23
Loonwerk voor derden	.	253
Agrarisch natuur- en landschapsbeheer	250	374
Agrarische kinderopvang	.	7
Boerderij educatie	.	30
Energieproductie, levering aan derden	.	68
Totaal aantal verbredingsactiviteiten	428	878
Opbrengst uit verbreding, in % van bedrijven met verbreding		
Opbrengst minder dan 10%	.	71
Opbrengst 10 - 50 %	.	24
Opbrengst meer dan 50%	.	5
Gegevens zijn gebaseerd op de landbouwtelling (gecombineerde opgave). Niet elk jaar zijn in de gecombineerde opgave vragen over verbreding opgenomen. Bron: CBS, 2019.		
https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/80807ned/table?ts=1568186480622		

4. DOELEN, OPGAVEN EN AMBITIES

In dit hoofdstuk worden de gezamenlijke GLB-doelen beschreven die zijn opgesteld door de Europese Commissie. Deze doelen dienen als uitgangspunt voor de regionale doelen, die per lidstaat worden opgesteld. Binnen een lidstaat kunnen doelen per regio verschillen, afhankelijk van de kansen en opgaven die er spelen. Dit wordt voor Collectief Groningen West uitgewerkt in de tweede volgende paragraaf.

4.1 GLB Doelstellingen

Het toekomstige GLB heeft negen doelstellingen op het gebied van economie, ecologie en sociaaleconomische ontwikkeling. Deze worden in bijlage 2 uitgewerkt. De hoofddoelen zijn als volgt:

1. bieden van steun met het oog op een acceptabel landbouwbedrijfsinkomen, veerkracht op het gehele grondgebied van de Unie en ter ondersteuning van de voedselzekerheid;
2. vergroten van de marktgerichtheid en van het concurrentievermogen, onder meer door sterker te focussen op onderzoek, technologie en digitalisering;
3. verbeteren van de positie van de landbouwers in de waardeketen;
4. bijdragen tot matiging van en aanpassing aan klimaatverandering en tot het overgaan op duurzame energie;
5. bevorderen van duurzame ontwikkeling en efficiënt beheer van natuurlijke hulpbronnen, zoals water, bodem en lucht;
6. bijdragen tot de bescherming van de biodiversiteit, versterken van ecosysteemdiensten en in stand houden van habitats en landschappen;
7. aantrekken van jonge landbouwers en vergemakkelijken van bedrijfsontwikkeling in plattelandsgebieden;
8. bevorderen van de werkgelegenheid, groei, sociale inclusie en lokale ontwikkeling in plattelandsgebieden, met inbegrip van bio-economie en duurzame bosbouw;
9. beter inspelen op de maatschappelijke vraag op het gebied van voedsel, gezondheid en dierenwelzijn, waaronder veilig, voedzaam en duurzaam voedsel.

4.2 Regionale doelen, opgaven en wensen voor het besloten gebied

Voorliggend plan is het gebiedsplan voor het deel van het werkgebied met een besloten karakter: het coulisselandschap. Voor dit landschapstype worden de regionale doelen op het gebied van biodiversiteit, natuur en landschap, klimaat, milieu, economie en sociaalmaatschappelijk uitgewerkt. Doelen kunnen elkaar deels overlappen.

4.2.1 Biodiversiteit, natuur en landschap

Het behouden van het kleinschalige coulisselandschap is een van de hoofddoelen voor dit gebied. De kleinschaligheid is niet alleen van groot belang voor het behoud van het cultuurhistorische landschap maar de houtsingels zijn ook van bronnen van biodiversiteit. Het is daarom zaak dat er wordt ingezet op herstel, behoud en beheer van de singels, zodat zowel de kwantiteit als de kwaliteit van de singels behouden of versterkt wordt. Door dit te combineren met vormen van extensief beheer langs de singels worden de historische lijnen geaccentueerd. Er ontstaat (weer) een landschappelijk patroon met reliëf en ruigte dat biologische en landschappelijke meerwaarde heeft.

4.2.2 Klimaat

De formulering van doelen binnen het thema 'klimaat' kunnen we op twee manieren benaderen:

- a) Het terugdringen van het effect van de landbouw op de klimaatverandering/belasting van het klimaat (o.a. verminderen van CO₂ uitstoot).
- b) Het voorbereiden van de agrarische sector om effecten van de klimaatverandering beter op te kunnen vangen (klimaatadaptatie).

Ad a) Drooglegging van veengebieden leidt tot oxidatie van het veen en daarmee tot emissie van CO₂. Verhogen van het waterpeil kan dit tegengaan. In het Zuidelijke Westerkwartier zijn nog slecht restanten van veen aanwezig. Voor zover veen nog aanwezig liggen deze voor een groot deel binnen de begrenzing van Natuurnetwerk Nederland (NNN). Binnen NNN wordt gewerkt aan inrichtingsplannen ook ten behoeve van de conservering van het veen, zie <https://www.zuidelijkwesterkwartier.nl/>

Het relatief smalle gebied van klei op veen, langs het van Starckenborghkanaal en het Hoendiep ligt niet binnen NNN-gebied. Aandacht voor het voorkomen van veen oxidatie met als gevolg maaiveldddaling is of kan hier gewenst zijn vanuit het waterschap en de landbouw. Maatregelen om op boerenland het waterpeil te verhogen opdat dit de oxidatie van het veen tegen gaat, worden enerzijds verplichtend opgepakt in de 'laag' conditionaliteiten en anderzijds met behulp van maatregelen in de tweede pijler (met de mogelijkheid van ANLB vergoedingen).

Ad b) Als het gaat om het opvangen van de klimaateffecten dan richten de doelen zich op het robuuster en minder kwetsbaar maken van de landbouw, bijvoorbeeld door ruimte te maken voor water en het vochtvasthoudend vermogen van de bodem te verbeteren.

4.2.3 Milieu

Onder dit thema vallen de doelen met betrekking tot het verbeteren van water-, bodem- en luchtkwaliteit. Zowel boeren als gebiedspartijen wijzen op het belang van deze thema's, als fundament voor alles.

Duurzaam bodembeheer is daarom een doel wat breed wordt onderschreven door de boerendenktank. Op ieder bedrijf en in ieder gebied relevant. In navolging van het LNV beleid (*Landbouw, natuur en voedsel, waardevol verbonden, Nederland als koploper in de kringloop landbouw, Min. LNV, september, 2018*) focussen we ons op de kwaliteit en het gehalte van organische stof en het bodemleven. Versterking van deze punten heeft effect op de bodemvruchtbaarheid, het watervasthoudend vermogen van de bodem en de biodiversiteit. Duurzaam bodembeheer draagt bij aan de GLB- doelstelling om de natuurlijke leefomgeving te herstellen en landbouw te verduurzamen.

Tijdens de bijeenkomsten met de boerendenktank is gesproken over het aanwenden van drijfmest en hoe daar doelen en maatregelen aan gekoppeld kunnen worden, passend in het nieuwe GLB. Hoewel dit hier qua thematiek goed op zijn plaats is, is er voor gekozen geen doelen te stellen op dat vlak. Er wordt vanuit gegaan dat dit op nationaal niveau opgepakt wordt in nieuwe of gewijzigde mestwetgeving.

De opgave om de **waterkwaliteit** te verbeteren is binnen Europa vastgelegd in het Kaderrichtlijn Water (KRW). Maatregelen die hieronder vallen dienen bij te dragen aan de

verbetering en bescherming van de chemische en ecologische grondwater- en oppervlaktewaterkwaliteit.

4.2.4 Economie, waaronder landbouwstructuur

Overall in ons werkgebied zien we de groei van de landbouw naar grotere bedrijven. Er lijkt steeds meer een onderscheid te ontstaan tussen grote melkveebedrijven die economisch efficiënt produceren om mee te kunnen doen op de wereldmarkt en bedrijven die zich meer richten op het leveren van maatschappelijke diensten, directe verkoop en of andere neventakken.

In het besloten deel van ons werkgebied zien we een gemêleerde landbouw. Naast relatief grote gespecialiseerde bedrijven zijn er verhoudingsgewijs veel bedrijven met een tweede tak (bijvoorbeeld bedrijven met agrarisch natuurbeheer (ANLb), boeren met kleine koppels vleesvee op natuurland of andere vormen van 'natuur- en/of 'deeltijdboeren' met in verhouding kleinere bedrijven (qua bedrijfsoppervlakte).

We stellen ons ten doel om voor deze verschillende type boerenbedrijven aantrekkelijke, relevante opties in het GBL te bieden. Zo willen we voor deze groep, die veel bijdraagt aan de diversiteit in het gebied ook ontwikkelingsmogelijkheden bieden.

Daarvoor is het nodig dat het GLB een aantrekkelijk alternatief is voor het boeren uitsluitend tegen wereldmarktprijzen. Het is van belang dat agrarische bedrijven financieel gezond zijn en blijven. Wanneer de bedrijfsvoering bijdraagt aan de instandhouding van het gebied waarin het bedrijf zich bevindt, moeten boeren hiervoor financieel worden beloond. Zo ontstaat er een situatie waarin zowel de agrarische onderneming als de natuur, het klimaat en het milieu profiteren.

Een specifieke opgave in het besloten deel van ons werkgebied is het behoud van de kleinschaligheid van het landschap.

4.2.5 Sociaalmaatschappelijk

Boeren dragen bij aan het leefbaar houden van het platteland. Als gebruikers en bewerkers van dat land maar ook als bewoners van het gebied. Een vitale agrarische sector waarin (financiële) ruimte is om ook aan maatschappelijke doelen bij te dragen is daarom van groot belang.

5. SWOT ANALYSE

5.1 Sterktes en Zwaktes

In deze SWOT analyse zetten we de sterkten, zwakten, kansen en bedreigingen op een rij die in het gebiedsproces naar voren zijn gebracht. De formulering is steeds gekozen vanuit het realiseren van de doelen. Daarbij twee voorbeelden:

- Aanwezigheid van hout- en elzensingels kan worden gezien als een zwakte voor een economisch efficiënte landbouw in het gebied, omdat het obstakels vormt tijdens de bewerking van het land. Als het gaat om de realisatie van de doelen uit voorgaande paragrafen is het echter een sterk punt.
- Schaalvergroting kan gezien worden als een positieve impuls voor de sector. Het zal kostprijs verlagend (kunnen) werken en de efficiency verhogen. In dit verband is het echter geformuleerd als een bedreiging, als het gaat om het halen van de in hoofdstuk vier gestelde (natuur- en landschaps-)doelen.

Sterktes

Punten van het open grasland gebied van Collectief Groningen West waarvan men vindt dat deze sterk zijn, zijn:

- Verscheidenheid aan gezins-, familie en parttime bedrijven
- Overwegend (en gemiddeld) passende bedrijfsomvang qua ha 's en intensiteit
- Landschappelijk waardevol landschap, met afwisseling van houtsingels (coulissen) en open gebieden, voor een deel bestemd als natuur- en/of waterbergingsgebied.
- Voldoende productieve bodem, in het bijzonder productief daar waar de bouwvoor dikker is dan 30 cm, er voldoende organische stof aanwezig is in de bouwvoor en daar waar de keileem een niet al te veel storend is voor een goed afvoer van het jaarlijkse neerslag overschot.
- Hoog niveau van landbouwkundige kennis, ook door voer-, mest- en financieel adviseurs
- Bereidheid van een groot deel van de boeren om samen te werken en bij te dragen aan behoud van regionale landschappelijke en natuurlijke kwaliteiten

Zwaktes

Zwakke punten die in het besloten gebied zijn geïdentificeerd, zijn:

- Bodem & bodemleven uit oogpunt van organische stof gehalten, emissie van nutriënten (N en P) naar lucht en oppervlaktewater.
- Biodiversiteit zowel op de percelen als in de marges van het bedrijf (langs en in houtsingels, sloten, randen en taluds van percelen).
- Emissie van broeikas-, vermestende- en verzurende gassen (CO₂, N₂O, CH₄, NH₃ en NO_x) per bedrijf en per kg product.
- Kennis op het gebied van landschap, biodiversiteit en bodemleven.
- De kapitaalsintensiteit van de bedrijven en de afschrijfperioden waardoor bedrijfsaanpassingen slechts traag kunnen verlopen
- Positie in de markt, positie ten opzichte van handel, afnemers, verwerkende industrie en consumenten.

5.2 Kansen & bedreigingen

Kansen

Kansen voor het landschappelijk besloten gebied van Collectief Groningen West zijn:

- De markt vraagt in toenemende mate kwaliteitsproducten waarbij het gaat om voeding, dierenwelzijn en milieu- en natuurvriendelijkheid.
- Digitalisering en robotisering van het productieproces
- Vergroening van het EU landbouwbeleid, dat wil zeggen dat voor EU bedrijfstoelagen (per ha) in toenemende mate een 'groenblauwe' dienst moet worden geleverd
- Verbredingsactiviteiten in het bijzonder voor wat betreft natuur- en landschapsbeheer
- De mogelijkheid additioneel en tijdelijke EU en andere fondsen te verwerven, waarmee projecten kunnen worden uitgevoerd waarin ervaring wordt opgedaan met maatschappelijk gewenste bedrijfsvoeringen.

Bedreigingen

Bedreigingen voor het besloten gebied van Collectief Groningen West zijn:

- De stimulans vanuit de markt de economisch efficiency te vergroten (met een kostprijs onder de marktprijs), gepaard gaande met schaalvergroting en waar mogelijk intensivering van het grondgebruik.
- In samenhang met economisch efficiency, arbeidsproductiviteit het ontwikkelen van zware bodem belastende machines
- Verstening van het landschap: uitbreiding van dorpen en steden met woonwijken en industrieterreinen leidt ertoe dat boerenland verdwijnt, met ook als gevolg afname van biodiversiteit als teloor gang van landschappelijke waarden.
- Scheiden van landbouw-, natuur- en waterbergingsgebied, het 'aanhaken van de leefomgeving' en de realisatie van het Nationaal Natuurnetwerk, al of niet in combinatie van waterbergingsgebied. Buiten de natuurgebieden is weinig ruimte voor 'ruige' overhoeken e.d. Dat geldt voor erven, akkers, bermen, industrieterreinen, dorpsterreinen, grondpercelen van veel verschillende eigenaren (boeren, gemeenten, burgers, bedrijven).
- De 'regeldruk' die ontstaat op het gebied van dier, product, mest, natuur en milieu vanuit de overheid en bedrijfsleven.
- Verlies aan maatschappelijke waardering: de kloof tussen boer en burger wordt groter, als gevolg van afname biodiversiteit en het verloren gaan van landschappelijke waarden.
- De beperkte potentiële bedrijfsopvolging gezien de leeftijdsopbouw van de agrarische beroepsbevolking.

5.3 Confrontatiematrix

Uit de confrontatiematrix kunnen strategieën ontwikkeld worden door antwoord te geven op de volgende vragen:

- a) Hoe kunnen we sterke punten gebruiken om op kansen in te spelen,
- b) Hoe kunnen we sterke punten benutten om bedreigingen te weerstaan,
- c) Hoe kunnen we zwakke punten versterken om op kansen in te spelen,
- d) Hoe kunnen we zwakke punten versterken om bedreigingen het hoofd te bieden.

Door deze vragen te stellen en te beantwoorden zouden meer dan 100 (deels overlappende) strategieën geformuleerd kunnen worden.

In de bijeenkomsten met de gebiedspartijen en boerendenktank is dat niet gedaan. De vragen zijn gesteld voor zover deze passen bij de eerder geformuleerde regionale GLB doelen.

Daarbij is ook bedacht dat uitvoering van strategieën en maatregelenpakket afhankelijk is of deze interessant en aansprekend zijn voor boeren. Daarbij speelt kennis van de landbouwbedrijfsvoering, kringlopen van elementen, landschap en biodiversiteit en hoe je deze in samenhang hier mee om kunt gaan een belangrijke rol.

Samengevat: in de discussiebijeenkomsten met de gebiedspartijen en de boerendenktank zijn in het bijzonder de (grondgebonden) strategieën en maatregelen voor landschap, biodiversiteit, bodem- en waterkwaliteit aan de orde geweest (C, F en G in de SWOT-matrix). Vanuit de SWOT matrix kunnen vervolgens maatregelen worden geformuleerd die aansluiten bij EU, GLB en al of niet daaruit voortvloeiende nationale doelstellingen op het gebied van landbouw, landschap, milieu, natuur en klimaat, zie de tabel: 'Van SWOT naar maatregel'.

SWOT-confrontatiematrix			Kansen					Bedreigingen						
			Markt vraagt om producten met dierenwelzijn, milieu en natuurvriendelijkheid	Digitalisering en robotisering	Vergroening EU beleid inclusief bedrijfstoelagen	Verbreiding	Additionele fondsvererving	Markt stimuleert economische efficiency, schaalvergroting en intensivering	machines	Verstening van het landschap	Landbouwland verlies door realisatie NNN en waterberging	Regeldruk	Verlies aan maatschappelijke waardering	Beperkte aantallen bedrijfsopvolgers
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Sterkten	Diversiteit aan gezins- en familiebedrijven	A												
	Passende bedrijfsomvang en intensiteit	B												
	Landschappelijk waardevol gebied, met afwisseling coulissen- en open-, natuur en water-bergingsgebied en met voldoende productieve zandbodem	C	C1		C3	C4	C5	C6				C10	C11	
	Landbouwkundig kennis	D												
	Bereidheid tot samenwerking en bij te dragen aan natuur en regionale kwaliteit van het landschap	E												
Zwakten	Bodem en bodemleven, organische stof en emissies N en P naar lucht en oppervlaktewater	F	F1		F3			F6	F7				F11	
	Biodiversiteit	G	G1		G3	G4	G5	G6				G10	G11	
	Emissies van broeikas-, vermestende- en verzurende gassen	H												
	Kennis op het gebied van landschap biodiversiteit & bodem- en bodemleven	J		J2		J4	J5							
	Kapitaals-intensiteit	K												
	Positie in de markt	L												

Van SWOT naar maatregel

SWOT, strategie	Doel	Maatregelen gericht op:	Maat /norm	Beleidskader
C1 tot en met C11, zie matrix	Instandhouden landschappelijke en cultuurhistorische kenmerken en waarden	Behouden, aanleggen van houtsingels, percelen en microreliëf in overeenstemming met ontginningsgeschiedenis.	Aantal topografische percelen per 100 ha, lengte aan houtsingel per 100 ha.	Provinciaal en gemeentelijk omgevings- en EU landbouwbeleid (structuur eerste pijler) en beheer (ANLB tweede pijler).
G1 tot en met G11 & J2 tot en met J5 zie matrix	Vergroten biodiversiteit op de percelen	Graslandvernieuwing met zaaimengsels gericht op productie en biodiversiteit: kruidenrijk grasland	Aantallen (indicator) soorten grassen en kruiden per ha	Provinciaal natuurbeleid en EU landbouwbeleid (tweede pijler, ANLB)
G1 tot en met G11 & J2 tot en met J5, zie matrix	Vergroten biodiversiteit aan randen van percelen, waterlopen overhoeken en erven	Beheer (maaïen, mesten, beweiden, afvoer van materiaal) gericht op soortenrijkdom. Kennis van realisatie biodiversiteit.	Aantallen (indicator) soorten grassen en kruiden per ha en of per 100 m.	Provinciaal natuurbeleid en EU landbouwbeleid (tweede pijler, ANLB)
F1 tot en met F11 & J2 tot en met J5, zie matrix	Duurzaam bodembeheer	Beheer gericht op 'een balans' van elementen en bodemleven in de bouwvoor	% org. stof, kwaliteit van org. stof (C-gehalte en % dode en levende org. stof) dikte van de bouwvoor, % poriënvolume en spreiding van grootte van de poriën.	
F 1 tot en met F11 & J2 tot en met J5 zie matrix	Verbeteren waterkwaliteit t.a.v. N en P	Bodem- en mest beheer gericht op minimale uitspoeling van N en P. Productie van ruige, strorijke mest.	N en P gehalten in oppervlakte water	EU Kader Richtlijn Water, provinciaal omgevingsbeleid en (uitvoeringsmaatregelen) waterschappen
H1 tot en met H11 & J2 tot en met J5, zie matrix	Verminderen van de emissie van broeikasgassen (CO ₂ , N ₂ O en CH ₄), opslaan van C in de bodem organische stof.	Minimaliseren, tegengaan van emissies door: a. oxidatie van bodem org. materiaal en verbranding (CO ₂), b. bodemdenitrificatie (N ₂ O) en c. emissies van dier(pens) en mestopslag van methaan (CH ₄).	Emissies (berekend), per ha of per kg product	Klimaatbeleid
H1 tot en met H11 J2 tot en met J5, zie matrix	Verminderen van de emissie van stikstof (NH ₃ en NO _x)	Ontwerp en beheer van veestallen. Realisatie van weidegang. Minimaliseren gebruik van verbrandingsmotoren	NH ₃ emissie per dierplaats of per kg product en NO _x emissie per kg product	Omgevingsbeleid gemeenten, vergunningen voor emissies van stallen en nieuwbouw van stallen

5.4 GLB-grondgebondenmaatregelen

5.5 GLB-grondgebondenmaatregelen

5.5.1 Conditioneel

De Europese Commissie heeft 10 activiteiten geselecteerd met het voorstel deze op te nemen in de lijst van voorwaarden voor een goede landbouw- en milieupraktijk (versterkte conditionaliteit, voor een goede landbouw en milieuconditie (GLMC)). Per GLMC heeft de Europese Commissie de bedoeling aangegeven en de keuzemogelijkheden voor een lidstaat. Hieronder is aangegeven welke GLMC's wel, niet of mogelijk van toepassing zijn voor het open grasland gebied van het CGW.

GLMC:	Toepassing
1. Instandhouding blijvend grasland	Ja
2. Passende bescherming van wetlands en veengebieden	Mogelijk
3. Verbod op verbranden van stoppels	Nee
4. Gebruik van landbouwbedrijfsduurzaamheidsinstrument	Ja
5. Aanleg van bufferstroken langs waterlopen	Ja
6. Bodembewerkingsbeheer ter vermindering van het risico van bodemdegradatie	Mogelijk
7. Geen kale grond in de meest gevoelige perioden	Ja
8. Gewasrotatie	Nee
9. Minimumaandeel landbouwareaal gewijd aan niet-productieve elementen of oppervlakten	Mogelijk
10. Verbod omzetten en ploegen blijvend grasland in Natura 2000-gebieden	Nee

5.5.2 Ecoschema's

Ecoschema's vormen een nieuw (vergroenings-) onderdeel van pijler 1 van het GLB. Deze ecoschema's zijn voor lidstaten verplicht om in te voeren, maar boeren kunnen vrijwillig wel of niet voor deelname kiezen. Elke lidstaat stelt – al dan niet geregionaliseerd - een lijst op van landbouwpraktijken die onder dit ecoschema vallen. De maatregelen onder een ecoschema moeten bovenwettelijk zijn en verder gaan dan de vereisten onder de versterkte conditionaliteit. Voor de invulling van de ecoschema's laat de Europese Commissie ruimte aan de lidstaten. Daarbij wordt er vanuit gegaan dat de tweede pijler van het GLB, in Nederland in de vorm van het agrarisch natuurbeheer (ANLB) blijft bestaan. Op basis van bovenstaande analyse en het gevoerde gebiedsproces kunnen maatregelen worden afgeleid die in aanmerking zouden kunnen komen voor beloning vanuit het budget voor ecoschema's, onderdeel van pijler 1 van het GLB.

5.5.3 Agro-milieu en klimaatmaatregelen, het ANLB.

De agro-milieu-klimaat maatregelen als onderdeel van pijler 2 van het GLB, zijn in de huidige situatie gericht op agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Deze maatregelen kunnen worden toegepast in begrensde leefgebieden. Agrariërs kunnen de maatregelen op basis van vrijwilligheid nemen en toepassen in hun bedrijfsvoering. De verantwoordelijkheid voor toepassing, situering en vastlegging in contracten (op basis van de regeling Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer, ANLB) is in handen van agrarische collectieve verenigingen. Het Collectief Groningen West is één van deze collectieven voor agrarisch natuurbeheer. Voor

het open grasland gebied organiseert zij hier de beheerpakketten die open gesteld zijn voor weidevogelbeheer. Voor het besloten coulisselandschap (elzen- en houtsingelgebied) verzorgt zij de beheercontracten voor singels en bijbehorende landschapselementen.

5.5.4 Additioneel

Additioneel kunnen er subsidies in het kader van Plattelands Ontwikkelingsprogramma's worden aangevraagd en toegekend voor éénmalige investeringen in fysieke middelen en of kennis. Andere, niet GLB, subsidiekaders kunnen ook bijdragen aan het realiseren van GLB-doelstellingen. Voor het realiseren van energiebronnen die vervangend zijn voor fossiel is de Subsidie regeling Duurzame Energie van toepassing (SDE-regeling).

5.5.5 Overzicht van mogelijke Ecoschema maatregelen.

In de volgende tabel een overzicht van maatregelen met een mogelijke onderverdeling in eerste pijler GLB (conditioneel en ecoschema), tweede pijler GLB (ANLB), additioneel (PO-projecten en andere subsidie kaders).

Ecoschema's en plaats binnen eerste en tweede pijler van het GLB						
Doel	Maatregel gericht op:	Maat /norm	Financiële ondersteuning of vergoeding vanuit			
			Conditioneel (eerste pijler basis)	Ecoschema (eerste pijler facultatief?)	ANLB (tweede pijler begrensd)	Additioneel (POP, DDE, MIA of VAMIL)
In __stand houden blijvend grasland	Behoud van org. stof (C), bodem structuur en bodemleven	% areaal blijvend op grasland veehouderij bedrijven	% blijvend grasland			
In __stand houden landschappelijke en cultuurhistorische kenmerken en waarden	Behouden en aanleggen van percelen, waterlopen en microreliëf in overeenstemming met ontstaans-geschiedenis.	Aantal topografische percelen per 100 ha, % percelen met natuurlijk micro reliëf		Kleinschaligheid-instand houden		Herstel-inrichting, POP
Vergroten biodiversiteit op de percelen	Graslandvernieuwing met zaaimengsels gericht op productie en biodiversiteit, maaidata, hoogwater etc.	Aantallen (indicator) soorten grassen en kruiden, soorten en aantallen boerenlandvogels en andere fauna per ha		Soortenrijk grasland realiseren	Weidevogel beheer, waaronder kruidenrijk grasland, (ruige mest en maaidatum).	Inrichting en kennisver-werving, POP
Vergroten biodiversiteit aan randen van percelen, waterlopen overhoeken en erven	Beheer (maaien, mesten, beweiden, afvoer van materiaal) gericht op soortenrijkdom.	Aantallen (indicator) soorten grassen en kruiden per ha en of per 100 m.	minimum % niet productief areaal	Randenbeheer 2 tot 6 m breed: onbemest en zonder chemie en beheer van waterlopen	Kruidenrijk graslandrand, bufferzones, onbemest met maaidatum, hoogwater	Inrichting en kennis-verwerving, POP

					niveau,	
Duurzaam bodembeheer	Beheer gericht op 'een balans' van elementen en bodemleven in de bouwvoor	% org. stof, kwaliteit van org. stof (C-gehalte en % dode en levende org. stof) dikte van de bouwvoor (n.v.t. op kleigronden) en structuur	Landbouw-kundig duurzaam beheer t.a.v. org. stof, structuur en bodemleven			Inrichting en kennisverwerving, POP
Duurzaam beheer van veen, veengronden en klei op veen (wetlands)	Behoud van veen en veendikte (org. materiaal).	Veendikte	Hoog water niveau	Hoog water niveau, met maximaal 40 cm drooglegging		

Verbeteren waterkwaliteit t.a.v. N en P	Bodem- en mest beheer gericht op minimale uitspoeling van N en P.	N en P gehalten in oppervlakte water		Onbemest en zonder chemie, bufferzones 2 tot 6 m breed. Gebruik maken van storijske (C-rijke, ruige) mest in na- n voorjaar.		Kennis verwerving, POP
Verminderen van de emissie van broeikasgassen (CO ₂ , N ₂ O en CH ₄), opslaan van C in de bodem organische stof.	Minimaliseren emissies door: a. oxidatie van bodem org. materiaal en verbranding (CO ₂), b. bodemdenitrificatie (N ₂ O) en c. emissies van dier(pens) en mestopslag van methaan (CH ₄).	Emissies (berekend), per ha of per kg product	Landbouw-kundig duurzaam beheer bodem. Diervoeding en mestopslag.	Gebruik maken van storijske (C-rijke, ruige) mest in na- en voorjaar.		MIA en of VAMIL Stal-systemen
Verminderen van de emissie van broeikasgassen (CO ₂).	Vervangen van fossiele energie en of op fossiel gebaseerd door energie gebaseerd op bio., zon- of wind.	kWh (Joule) opgewekte energie				SDE voor zon en of wind
Verminderen van de emissie van stikstof gassen (NH ₃ en NO _x)	Ontwerp en beheer van veestallen. Minimaliseren gebruik van verbrandings-motoren	NH ₃ emissie per kg product en NO _x emissie per kg product				MIA of VAMIL Stal-systemen

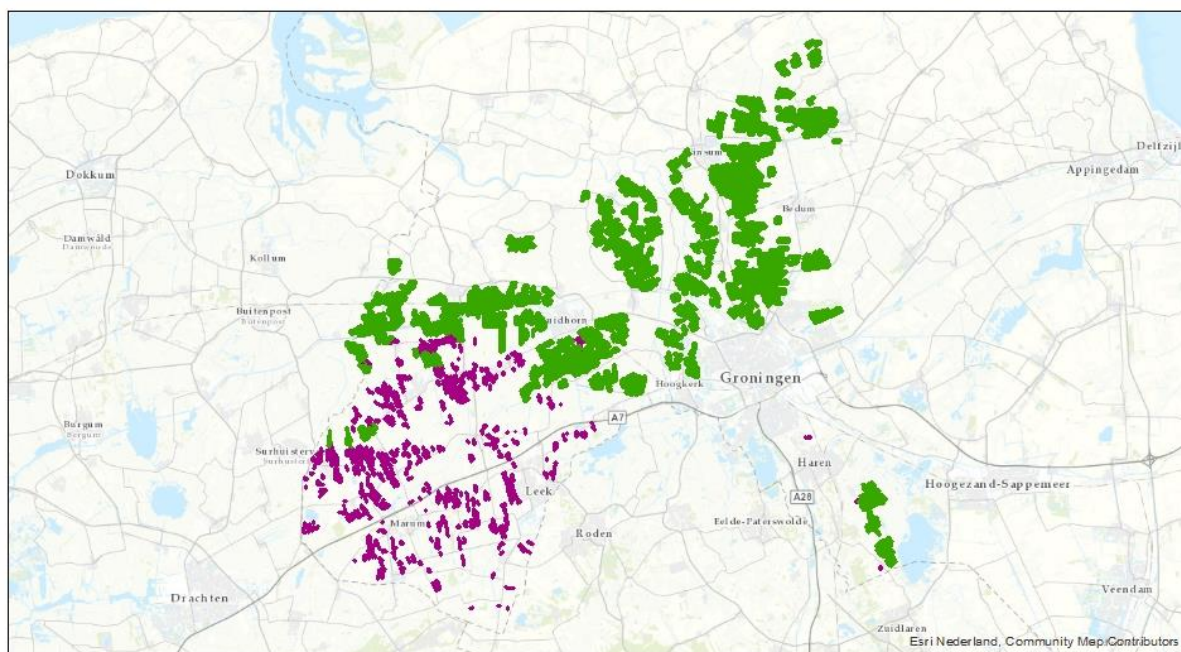
5.5.6 Ecoschema's

Hieronder geselecteerde ecoschema-maatregelen die resulteren uit het gebiedsproces en de SWOT-analyse. In de bijlage 3 worden de maatregelen gespecificeerd en toegelicht. Alle maatregelen kunnen aan de hand van fysieke veldomstandigheden worden gecontroleerd en geverifieerd. Uit de maatregelen kan een bij de karakteristieken van het bedrijf en het gebied passende keuze worden gemaakt.

Mogelijke ecoschema maatregelen
1. Handhaven van kleinschaligheid
2. Randenbeheer, 2 tot 6 breed; niet bemesten, geen chemie, beweiden en maaien niet voor 15 juni
3. Soortenrijk productie gras, zaaien en beheren, kruiden, klavers en grassen
4. Sloopbeheer, gefaseerd beheer en afvoeren van materiaal
5. Ruige (C rijke) mest uitrijden in na- en voorjaar op percelen met relatief laag percentage organische stof

5.6 Locaties maatregelen

Op onderstaande kaart is in groen het open graslandgebied in beeld gebracht. Hier zijn alle maatregelen toepasbaar, waarbij de kleinschaligheid wordt gecreëerd door slootpatronen. In paars is het besloten gebied weergegeven, waarvoor geldt dat alle maatregelen toepasbaar, met uitzondering van ruige mest. Kleinschaligheid wordt hier gecreëerd door de houtsingelstructuur.

Titel:	Eco-schema maatregelen
Project:	werkgebied Collectief Groningen West
Opdracht:	NFW, CMG, CGW
Bronnen:	
Datum:	11 november 2019
Maker:	Susan van der Salm

Legenda:

Maatregelen

- Kleinschaligheidstoelag; Soortenrijk productiegras; Randenbeheer; Sloopbeheer
- Randenbeheer; Sloopbeheer; Kleinschaligheidstoelag; Ruige mest; Soortenrijk productiegras

AQUATOR
groen & ruimte

6. GEBIEDSPAN NAAR BEDRIJFSPLAN

In dit gebiedsplan zijn de doelstellingen (4) Acties inzake klimaatverandering, (5) Milieuzorg en (6) Landschappen en biodiversiteit in stand houden voor het GLB uitgewerkt voor het gebied 'Open grasland' van Collectief Groningen West. Het resultaat van dit gebiedsplan is een set maatregelen, specifiek voor dit gebied, gekoppeld aan de verschillende lagen binnen de groenblauwe architectuur van het toekomstig GLB. Deze maatregelen-set is als bijlage 3 opgenomen. Om tot een optimum op gebiedsniveau te komen tussen duurzaamheid en inpasbaarheid in de bedrijfsvoering is het zaak de boer te faciliteren in het maken van keuzes.

6.1 Boer en collectief aan zet

De gebiedsplannen in de Hoe? Zo! pilot bevatten zowel maatregelen² die op perceelsniveau (beheereenheid) gemeten en te waarderen zijn als maatregelen die op bedrijfsniveau ingevuld worden. Sommige maatregelen vallen in de categorie 'altijd goed in dit gebied', andere vragen om meer regionale sturing. De locatie van de maatregelen en de samenhang tussen maatregelen is daarom sterk bepalend voor het doelbereik.

De ondernemer kent zijn/ haar bedrijf het best en weet goed welke maatregelen inpasbaar zijn in de specifieke situatie. Daarom is een agrarisch ondernemer zelf de meest logische persoon om zijn bedrijfsplan uit te werken. Voor een deel van de boeren en tuinders geldt mogelijk dat ze over onvoldoende kennis beschikken om de maatregelen zo te implementeren in de bedrijfsvoering dat het optimum gevonden wordt tussen ecologisch, milieu-, en klimaatrendement en bedrijfsrendement. Ook is deze ondernemer niet op de hoogte van de plannen van zijn burens (boeren, tbo's, overheden). Om van een set maatregelen voor een gebied naar effectieve implementatie op bedrijfsniveau te komen is daarom een systeem nodig waarmee gestuurd wordt op de situering en samenhang van maatregelen. Om naast maximale effectiviteit ook efficiency te realiseren zal een dergelijk systeem zoveel mogelijk zelfsturend moeten zijn, aangevuld met maatwerk bedrijfsadviesing gebiedssturing.

Het beschikbaar hebben van een gebiedsadviseur met de vereiste kennis en draagvlak in de streek is daarom aanvullend op een zelfsturend systeem nodig om op (deel)gebiedsniveau tot maximaal doelbereik en inpasbaarheid van maatregelen op het bedrijf te komen. Eisen die gesteld worden aan een partij die deze regionale advies- en sturingsrol kan vervullen zijn:

- Kennis van het gebied en lokaal sterk verankerd
- Kennis van agrarische bedrijfsvoering (bijvoorbeeld teelttechnieken of over inpasbaarheid van alternatieve gewassen in rantsoenen in de melkveehouderij)
- De rol moet verworven zijn (gunfactor) en niet van bovenaf opgelegd
- De partij moet in staat zijn de relatie tussen ANLb en eco-schema's te kunnen leggen

Gezien deze vereisten past de adviesrol goed bij een agrarisch collectief (dat deze rol nu ook al vervult in het ANLb). Het is niet vanzelfsprekend dat elk collectief nu al deze kennis

² In een puntensysteem kan ook gewerkt worden met outputindicatoren in plaats van concrete maatregelen. Deze laatste optie is (vooralsnog) niet uitgewerkt in de pilot en derhalve ook niet in het format bedrijfsplan opgenomen.

volledig in huis heeft en ook in het gebied gezien wordt als de partij om deze rol te vervullen.³ Hiervoor zal op onderdelen een vervolg kennis en professionaliseringstraject nodig zijn.

6.2 Zelfsturend puntensysteem voor maatregelen

In de GLB Pilot Hoe? Zo! wordt gewerkt met een zelfsturend puntensysteem. Dit puntensysteem is gebouwd op basis van een aantal uitgangspunten die geformuleerd zijn door de drie deelnemende collectieven aan deze pilot. Tot deze uitgangspunten is gekomen door de gelaagdheid in de groenblauwe architectuur te beschouwen en uit te werken. Deze uitwerking, beschouwing en daaruit getrokken conclusies zijn als bijlage bij dit gebiedsplan opgenomen.

Onderscheid moet gemaakt worden tussen systeem en inhoud. Gebieden verschillen ten opzichte van elkaar, de bodemopbouw en waterhuishouding zijn anders, landschappen verschillen, mensen verschillen, de landbouw verschilt en daarmee de opgaven waar het landelijk gebied. Dit vraagt om verschillende maatregelenmenu's per regio. Deze verschillende maatregelenmenu's kunnen geïmplementeerd worden in een puntensysteem (stelsel) dat landelijk uniform is. Er ontstaat dan een landelijke uniforme werkwijze. Dit is efficiënter dan 12 of 40 verschillende werkwijzen.

Op basis van de uitwerking en beschouwing van de gelaagdheid in de groenblauwe structuur en daaruit getrokken conclusies welke in de bijlage zijn opgenomen is een puntensysteem ontwikkeld dit systeem is in deze paragraaf uitgewerkt. Dit puntensysteem is binnen de Hoe? Zo! pilot geïmplementeerd in een GIS omgeving en voor de vijf gebiedsplannen verschillend ingevuld. Het puntensysteem heeft onder andere tot doel stimulansen te geven aan boeren en tuinders om beheermaatregelen in die samenhang met elkaar en op die plekken te leggen waar ze het meest effectief zijn, ongeacht hun plaats in de groenblauwe architectuur.

Zoals uit de overwegingen (bijlage) blijkt wordt uitgegaan van een nationale invulling van de conditionaliteit waarop weinig tot geen sturing mogelijk is. De conditionaliteit wordt daarom in het puntensysteem gezien als gegeven en weegt niet mee in het toekennen van punten. Uit de overwegingen blijkt tevens dat we aannemen dat het ANLb ongewijzigd blijft, inclusief de rol van het collectief hierin. Dit maakt dat de beloning van ANLb maatregelen buiten het puntensysteem valt en dat de beloning van het puntensysteem gekoppeld is aan de eco-regelingen. ANLb maatregelen wegen echter wel mee in het toekennen van punten aan eco-regeling maatregelen.

Werking puntensysteem

De basis van het puntensysteem is een bedrijfsplan. Een bedrijfsplan bestaat uit twee onderdelen. Het eerste is een kaart met fysieke omstandigheden van percelen, gewassen, aanwezige landschapselementen, bodemtype, drainage, etc. en de actieve beheermaatregelen uit de eco-regelingen en het ANLb⁴. Het tweede deel is een blad met stamgegevens van het agrarisch bedrijf.

Maatregelen kunnen bestaan uit grondgebonden maatregelen (zoals bemestings- en spuitvrije randen, soortenrijk grasland, ecologisch slootschonen, etc.) en bedrijfsmaatregelen, of indicatoren, zoals mate van grondgebondenheid, korte kringlopen (afstand waarbinnen mest wordt afgezet en voer wordt aangetrokken).

³ In de Hoe? Zo! pilot wordt ook onderzocht welke kennis en vaardigheden dit specifiek vraagt om van daaruit ook een bijdrage te kunnen leveren aan de ontwikkelagenda voor agrarische collectieven.

⁴ De exacte gegevens welke vastgelegd dienen te worden is afhankelijk van de maatregelen en hoe deze gecontroleerd dienen te worden.

De effectiviteit van bedrijfsmaatregelen of -indicatoren is niet afhankelijk van een ruimtelijke configuratie. De waardering van deze maatregelen of indicatoren wordt daarom uitgedrukt in een vast aantal punten per hectare. Een staffel naar gelang een bedrijf hoger of lager scoort kan wel tot differentiatie van het aantal punten voor een maatregel of indicator leiden.

Voor de grondgebonden maatregelen kan gelden dat de ruimtelijke configuratie waarin de maatregelen worden neergelegd bepalend is voor de effectiviteit per doel (bodem, water, klimaatmitigatie, klimaatadaptatie, biodiversiteit & landschap). Om een prikkel in te bouwen om tot een betere ruimtelijke configuratie te komen kunnen bonuspunten verdiend worden naar gelang de ligging ten opzichte van en samenhang met andere maatregelen. De basisbeloning bedraagt maximaal 100% van de gederfde inkomsten en uitgevoerde bovenwettelijke activiteiten, maar zal in veel gevallen hier onder liggen. Door een verbeterde ruimtelijke configuratie neer te leggen kan, inclusief de bonus wel tot een kostendekkende of zelfs hogere beloning gekomen worden.

Het puntenstelsel gaat uit van het stimuleren van naburigheid van maatregelen. Indien het naast of nabij elkaar liggen van maatregelen een positief effect (positieve interactie) heeft op de doelen waarvoor het GLB ingezet wordt, komt de maatregel in aanmerking voor meer punten of zelfs een bonus. Per doel (bodem, water, klimaatmitigatie, klimaatadaptatie, biodiversiteit & landschap) worden voor alle maatregelen die opgenomen zijn in het regionale keuzemenu (eco-regelingen en ANLB) de onderlinge interacties bepaald. Een interactie van 1 is neutraal, hoger dan 1 is positief en lager dan 1 negatief. ANLB maatregelen krijgen onderling altijd een neutraal effect aangezien hier geen bonuspunten mee verdiend kunnen worden (zie boven)⁵. Wel kan de ligging van eco regeling maatregelen nabij ANLB maatregelen een positieve interactie op de eco-regeling maatregel hebben.

Per doel wordt een interactietabel uitgewerkt zoals onderstaand is weergegeven.

Tabel 1 Voorbeeld interactietabel. De kolom heeft een effect op de rij. De maatregel krijgt een factor mee als weergegeven in de tabel (de cel waar de hoek in staat)

Interacties biodiversiteit	Houtwal (ANLB)	Kruidenrijke rand (Eco)	Ecologisch slootbeheer (Eco)
Houtwal (ANLB)	1	1	1
Kruidenrijke rand (Eco)	1,15	1	1,2
Ecologisch slootbeheer (Eco)	1	1,1	1

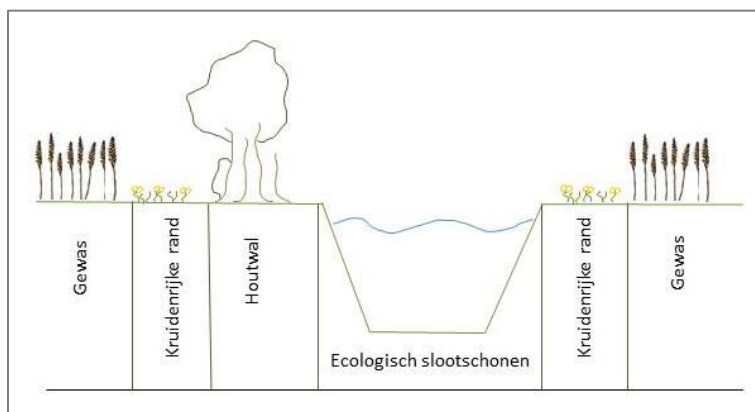
Naast deze tabel wordt per doel een afstandstabel uitgewerkt. Deze afstandstabel bevat de maximale afstanden waarbinnen de interactie en daarmee de bonus toegepast wordt.

Tabel 2: Voorbeeld afstandentabel. De maatregel uit de kolom heeft een effect op de maatregel in de rij binnen de afstand welke is weergegeven in de tabel (de cel waar de hoek in staat)

Max afstanden biodiversiteit	Houtwal (ANLB)	Kruidenrijke rand (Eco)	Ecologisch slootbeheer (Eco)
Houtwal (ANLB)	1	1	1
Kruidenrijke rand (Eco)	5	1	0,5
Ecologisch slootbeheer (Eco)	1	0,5	1

⁵ Uitgangspunt is dat het huidige ANLB ongewijzigd blijft

De interactiefactoren worden toegepast als percentages boven op de basisvergoeding. In onderstaande tabel is dit o.b.v. bovenstaande voorbeeldtabellen uitgewerkt.

In bovenstaande voorbeeld wordt een sloot ecologisch beheert. Aan de ene kant van de sloot ligt een houtwal met daarnaast een kruidenrijke rand. Aan de andere kant van de sloot alleen een kruidenrijke rand.

Pakket	Kostenniveau (fictief)	Basis-vergoeding	Factor o.b.v. interactie	Vergoeding incl. bonus	Bonus
Houtwal (ANLB)	€ 100,00	€ 100,00	1	€ 100,00	€ 0,00
Kruidenrijke rand naast ecologisch slootbeheer	€ 200,00	€ 180,00	1,2	€ 216,00	€ 36,00
Kruidenrijke rand naast houtwal	€ 200,00	€ 180,00	1,15	€ 207,00	€ 27,00
Ecologisch slootbeheer naast houtwal	€ 50,00	€ 48,00	1	€ 48,00	€ 0,00
Ecologisch slootbeheer naast kruidenrijke rand	€ 50,00	€ 48,00	1,1	€ 52,80	€ 4,80

Wanneer een maatregel zodanig gesitueerd is ten opzichte van meerdere andere maatregelen en daarmee een extra positief effect heeft kan een maatregel meermaals een bonus opleveren. In bovenstaand voorbeeld worden alle mogelijke bonussen toegepast. Dit alleen al voor het doel biodiversiteit.

Voor alle doelen (bodem, water, klimaatmitigatie, klimaatadaptatie, biodiversiteit & landschap) worden de berekeningen uitgevoerd, zodat een bedrijfsscore (vergoeding) per doel ontstaat. Aangezien een maatregel tenminste kostendekkend moet zijn, ook al draagt hij maar bij aan één doel zou het stapelen tot grote overcompensatie leiden. Hier zal dus voor gecorrigeerd moeten worden. Daarentegen is het om de prikkel op de juiste maatregelen te leggen wel weer gewenst om die maatregelen extra te stimuleren die meerdere doelen dienen. Om het ene effect te corrigeren en het andere gewenste effect te creëren wordt een overall bedrijfsscore berekend o.b.v. een gewogen somming van de punten per doel. Uitgangspunt is een gelijk gewicht voor ieder doel. In het gebiedsproces kunnen per doel gewichten aan de doelen gehangen worden waarmee extra accenten gelegd kunnen worden op gebied specifieke doelen.

Deelgebiedsplan

Het geheel is meer dan de som der delen. De samenhang tussen maatregelen houdt niet op bij de grenzen van het bedrijf. Door de maatregelen tussen bedrijven ook af te stemmen ontstaat niet alleen een hogere effectiviteit, maar de maatregelen van de buurman ook mee te laten rekenen in voor de bonusbepaling ontstaat door samenwerking en coördinatie ook

financiële meerwaarde voor de individuele boer. Deze extraoptie is alleen goed mogelijk wanneer sturing door een gebiedspartij plaatsvindt.

Zoals bij de uitgangspunten is verwoord is het voor een agrarisch ondernemer belangrijk om per maatregel inzichtelijk te hebben wat het hem / haar oplevert (€). Het systeem zoals hierboven beschreven is 'onder de motorkap' vrij complex. Het is echter modulair opgebouwd waardoor er ook stappen/functionaliiteit die het systeem meer doelgericht maken niet toegepast worden in een uiteindelijk toe te passen puntensysteem. Daarnaast is het systeem zo ontworpen dat bij iedere intekening / wijziging dit wel live door kan rekenen⁶ zodat de agrarisch ondernemer wel direct het financiële effect van een wijziging ziet.

6.3 Regionale sturing en rol collectieven

Wanneer de afstanden en interactiefactoren waarop het puntensysteem is gebaseerd goed onderbouwd⁷ zijn en het systeem gekalibreerd is, dan werkt het systeem grotendeels zelfsturend. Immers wanneer de maatregelen in de juiste samenhang op de juiste plek worden gesitueerd levert dit de maximale vergoeding op. De vraag is dan of dit ook een optimum is tussen inpasbaarheid in de bedrijfsvoering en vergoeding. Het kan zo zijn dat een boer genoeg neemt met een lagere vergoeding dan de maximale, maar waarbij de combinatie van maatregelen en locatie beter inpasbaar is in de bedrijfsvoering. Ook deze kalibratie van het systeem zal, o.b.v. deelnamebereidheid i.r.t. hoogte vergoedingen, uitgevoerd moeten worden.

Een zelfsturend systeem vereist een simpele gebruikersinterface waarin de agrarisch ondernemer zijn bedrijfsplan kan intekenen en kan invullen. De ondernemer kent zijn/ haar bedrijf het beste. Het is echter goed mogelijk dat deze ondernemer over onvoldoende kennis en vaardigheden beschikt. Kennis van biodiversiteit & landschap, bodem, water en klimaatmaatregelen i.r.t. de bedrijfsvoering. Daarnaast kent de ondernemer het bedrijfsplan van de buurman niet. Ook bij een zelfsturend systeem is daarmee voor het optimale rendement nog enige vorm van begeleiding en bedrijfsadvisering nodig. In hoofdlijnen zijn hier vier varianten in denkbaar:

- a. Aanvraagbegeleiding met vrijblijvend advies
- b. Stimulerend advies
- c. Goedkeurende advies
- d. Het collectief als eindbegunstigde

Ad A. Aanvraagbegeleiding met vrijblijvend advies

Het collectief treedt vooral ontzorgend op richting de agrariër. Het collectief zorgt voor de agrariër dat het bedrijfsplan technisch gezien klopt en ondersteunt bij het uitwerken van het bedrijfsplan en dient het plan namens de agrariër in. Doordat het collectief dit voor veel meer agrariërs doet en hiervoor ook toegerust en opgeleid is, zal er ook indirect advies tijdens het gesprek gegeven worden. Dit advies kan de agrariër vrijblijvend tot zich nemen en wel of niet opvolgen. Een optie kan zijn om de agrariër zelf de keuze te laten de aanvraag te laten begeleiden door het collectief, of dit zelf te doen of een adviseur (accountant of

⁶ Vanwege het pilotgehalte is dit live doorrekenen en koppelen aan de SCANICT niet geïmplementeerd. Wel is de volledige functionaliteit buiten SCANICT geprogrammeerd. In de pilot wordt gewerkt met shape exports uit SCANICT op basis waarvan het script rekenwerk uitvoert.

⁷ Welke vorm van onderbouwing uiteindelijk zwaar genoeg is om EU conforme betalingen en juridische houdbaarheid te verkrijgen zal verder uitgewerkt moeten worden.

bedrijfsadviseur) naar keuze te laten doen. Deze vorm van bedrijfsadvisering is laagdrempelig, voor iedereen toegankelijk, kent lage uitvoeringskosten en biedt de mogelijkheid tot advisering op bedrijfsniveau.

Het collectief wordt niet gezien als een 'regionale RVO'. Door deze vorm van sturing is er echter geen mogelijkheid tot sturing op gebiedsniveau, er is geen samenhang met de maatregelen op het bedrijf van de buurman. Dit samen met de sterke mate van vrijblijvendheid maakt dat mogelijk nog niet het optimum tussen inpasbaarheid in de bedrijfsvoering en doelrealisatie bereikt wordt. Het vrijblijvende advies kan in de uitvoeringsfase voortgezet worden door het collectief een adviserende rol te geven in een vorm van kwaliteitsschouw en kennisuitwisseling, bijvoorbeeld door studiegroepen te faciliteren rond specifieke eco-regeling maatregelen.

Ad B. Stimulerend advies

Bij het stimulerende advies begeleidt het collectief niet alleen de agrariër. De bonus verkregen over de maatregelen, vanwege de ligging op de juiste plek kan alleen verkregen worden wanneer de ondernemer zich laat adviseren door het collectief EN dit advies ook opvolgt. Bij deze vorm van sturing is het collectief adviseur en heeft ze de ondernemer ook wat extra's te bieden in de vorm van een financiële plus (bonus op de eco-regelingspremie). Zogenaamde 'free riders' komen dan niet in aanmerking voor de bonus en kunnen enkel de kale vergoeding voor eco-regeling maatregelen (gebaseerd op inkomstenderving en kosten voor bovenwettelijke activiteiten) ontvangen. Daarmee blijven de eco-schema's toegankelijk voor iedere ondernemer en is er geen sprake van gedwongen winkelnering bij het collectief, maar is er toch mogelijkheid om in de planvorming een hoger optimum tussen inpasbaarheid in de bedrijfsvoering en doelrealisatie te bereiken. De vraag is of deze rol gegund wordt aan het collectief en wat dit doet met het imago van het collectief. Het advies kan in de uitvoeringsfase voortgezet worden door het collectief een adviserende rol te geven in een vorm van kwaliteitsschouw en kennisuitwisseling, bijvoorbeeld door studiegroepen te faciliteren rond specifieke eco-regeling maatregelen.

Ad C. Goedkeurende advies

Bij het goedkeurende advies begeleidt het collectief niet alleen de agrariër, het collectief moet goedkeuring geven aan het bedrijfsplan om in aanmerking te kunnen komen voor de volle eco-regeling premie. Het collectief geeft dus toegang tot de eco-regelingen en levert daarmee een grote toegevoegde waarde voor de agrariërs die mee (willen) doen. Zogenaamde 'free riders' komen dan niet in aanmerking voor eco-regeling maatregelen. Hierdoor is er sterke sturing in de planvorming mogelijk. Een eventuele bonus kan hier achterwege blijven doordat de bonus verdisconteert zit in het gegeven dat je door het advies op te volgen toegang krijgt tot de eco-regelingen. Hoewel eco-regelingen met deze variant nog steeds vrijwillig zijn en ook voor iedereen toegankelijk zijn, komt dit laatste wel in het gedrang. De vraag is hier nog sterker dan bij het stimulerende advies of deze rol gegund wordt aan het collectief en wat dit doet met het imago van het collectief. Het goedkeurende advies kan in de uitvoeringsfase voortgezet worden door het collectief een adviserende rol te geven in een vorm van kwaliteitsschouw en kennisuitwisseling, bijvoorbeeld door studiegroepen te faciliteren rond specifieke eco-regeling maatregelen waarbij deelname al dan niet verplicht gesteld wordt.

Ad D. Het collectief als eindbegunstigde

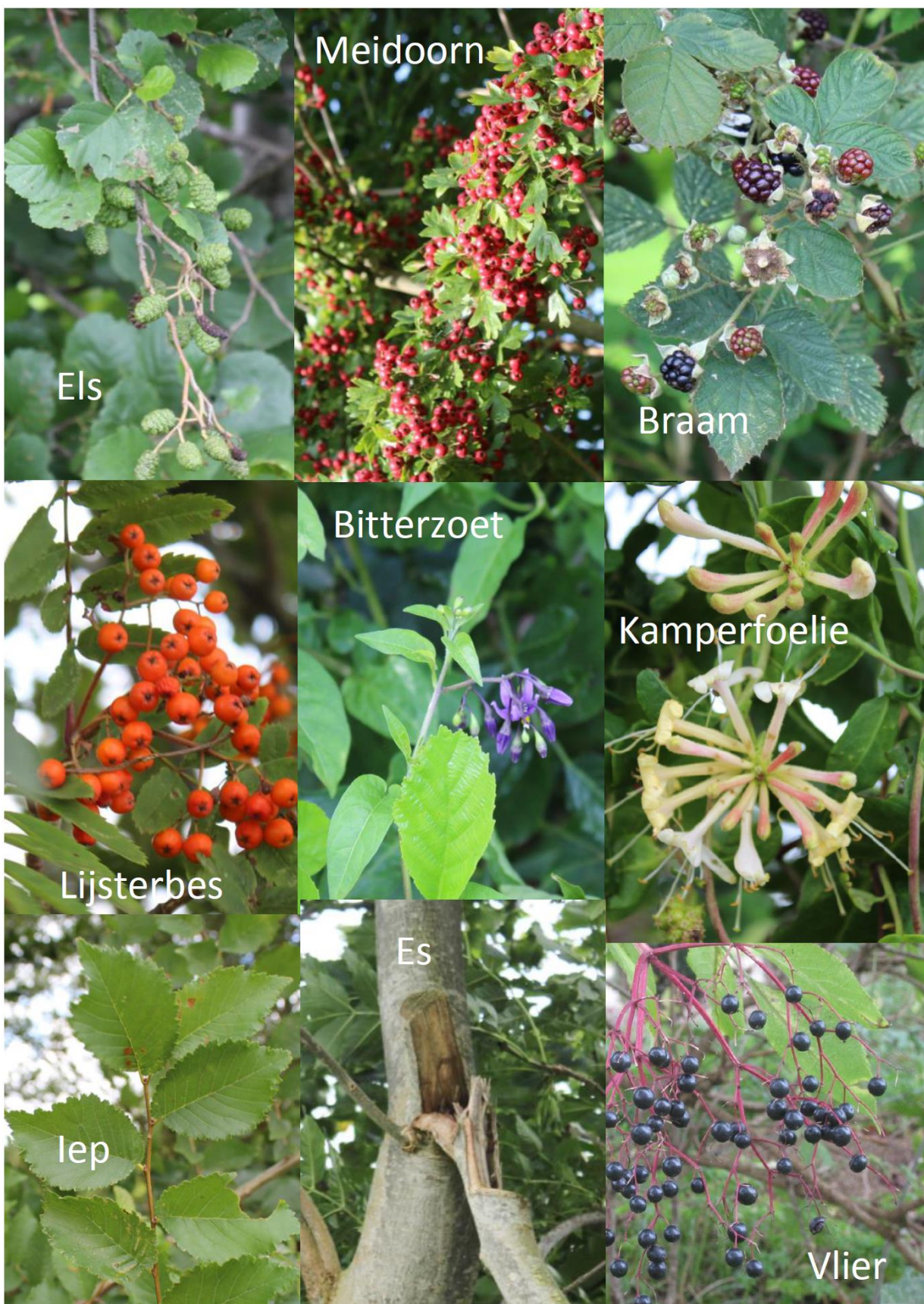
Bij het collectief als eindbegunstigde geldt dat de sturing niet alleen goedkeurend aan de voorkant in de planvorming zit, maar tevens controlerend en waar nodig sanctionerend in de uitvoeringsfase. Deze rol is vergelijkbaar met de huidige rol in het ANLB. De vraag is nog sterker dan bij het goedkeurende advies of deze rol gegund wordt aan het collectief en wat dit doet met het imago van het collectief.

6.3.1 Keuze voor het gebiedsplan

Bij de uitvoering van dit gebiedsplan zijn betrokken de agrariërs die hun bedrijf of een deel daarvan binnen de begrenzing van dit gebiedsplan hebben liggen. Daarnaast is het Collectief Groningen West betrokken in de planvorming. Daarbij wordt gewerkt volgens variant aanvraagbegeleiding en stimulerend advies.⁸ Op basis van de maatregelenset die door middel van het gebiedsproces tot stand is gekomen worden deelnemers aan de pilot geworven. Om het punten- en sturingssysteem te kunnen testen in de pilot zal gezocht worden naar clusters van bedrijven die dicht bij elkaar liggen. Dit wordt in deelgebiedsplannen nader uitgewerkt.

⁸ In de pilot is het feitelijk zo dat het collectief ook de betalingen en controles uitvoert aangezien de geldstroom voor het POP project via het collectief loopt. Om de pilot zo 'echt' mogelijk te laten lijken wordt zoveel mogelijk vanuit de gekozen rol geopereerd.

Bijlage 1: Bomen, struiken en vogels in de houtsingels

Met vogelsoorten:

Soort	Biotoop	Voedsel	Overwintering
Spotvogel	Mantel, zoomvegetaties elzensingels met braam en struikgewas.	Insecten en bessen	Zuiden van Afrika
Winterkoning	Heggen, struiken, bramen en takkenbossen	Insecten	Standvogel
Fitis	Bosranden	Muggen en vliegen	Tropisch Afrika
Zwartkop	Loofhout, oudere bomen met veel ondergroei	Insecten bessen en vruchten	Middellandse zee
Gekraagde roodstaart	Gevarieerd bos, bomen met spechtgaten	Insecten en rupsen	Tropisch Afrika
Grasmus	Heggen, braamstruiken, struikgewas langs spoorwegen	Insecten, bessen vruchten	Afrika
Nachtegaal	Braam en brandnetel	Insecten	Tropisch Afrika
Boomkruiper	Volgroeide bomen met 'holle' plekken en 'losse' bast	Insecten	Standvogel
Merel	Bos, stads- en dorpsplantsoen, tuin & bosranden	Wormen, insecten bessen en fruit	Standvogel
Sijs	In broedtijd in naaldbossen met veel sparren, maar ook in gemengde bossen en parklandschap. In de winter vooral in elzen	Zaden van elzen naaldbomen, berken en andere bomen, knoppen en insecten.	Standvogel en wintergast in Nederland

Een selectie van soorten die gebruik maken van houtsingels.

Sijs

Boomkruiper

Zwartkop

Gekraagde
roodstaart

Grasmus

Fitis

BIJLAGE 2: DOELENKADER: GLB & AGRO-, MILIEU-, KLIMAATMAATREGELEN

Onderstaande tekst is een bewerking van: 'Doelenkader GLB2020, Een verkenning voor uitwerking voor Nederland, A. van Doorn, (WENR) en G. Kuneman (CLM), WUR, augustus 2018.

Het de organisatie van het nieuwe GLB heeft vanuit de Europese Commissie (EC) als hoofdthema's: decentralisatie van de regelgeving, vereenvoudiging en vergroening. Ook in het vorige GLB was vergroening een belangrijk thema, waarbij vergroeningsmaatregelen een bijdrage moesten leveren aan de opgaven voor milieu, klimaat en biodiversiteit. Echter is gebleken dat de vergroening zoals deze in het huidige GLB worden uitgevoerd, geen substantiële bijdrage levert aan de milieu- en klimaatdoelen en -opgaven. Redenen hiervoor waren het ontbreken van duidelijke, ambitieuze doelen en het feit dat veel boeren met hun gebruikelijke bedrijfsvoering al voldeden of gemakkelijk konden voldoen aan de vergroeningseisen. Om deze redenen is door de EC voorgesteld om het GLB meer doelgericht in te vullen. Lidstaten krijgen in het nieuwe GLB de ruimte om zelf vorm te geven aan het beleid. Door een op maat gemaakte aanpak kunnen lidstaten beter inspelen op welke maatregelen er in verschillende regio's mogelijk zijn en welke specifieke behoeften leven bij boeren. Hierdoor kan de efficiëntie en effectiviteit van het GLB verhoogd worden. De EC stelt dat in het nieuwe GLB de nadruk niet op regels en handhaving moet liggen, maar op vooruitgang en concrete resultaten. Hiervoor stelt de Commissie dat de belangrijkste doelstellingen van het toekomstige GLB moeten zijn:

1. Het bevorderen van een slimme en veerkrachtige landbouwsector;
2. Een wezenlijke bijdrage leveren aan milieu- en klimaatdoelstellingen van de EU;
3. Het versterken van de sociaaleconomische structuur van plattelandsgebieden.

De hoofddoelstellingen van de EC kunnen uitgewerkt worden in specifieke doelen en eventuele subdoelen (zie ook paragraaf 4.1). Eerst op lidstaat niveau en vervolgens op gebiedsniveau (zie paragraaf 4.2) vertaald worden naar effectieve maatregelen. Voor dit gebiedsplan welke de basis vormt voor de invulling van de groenblauwe architectuur in het werkgebied van Collectief Groningen West is de tweede hoofddoelstelling het meest relevant.

A. Het bevorderen van een slimme en veerkrachtige landbouwsector

Dit hoofddoel is gericht op de positie van de boer binnen de landbouwsector, waarbij wordt gestreefd naar financieel duurzame landbouwsystemen met een sterke positie voor de boer. Om dit te realiseren, zijn de volgende subdoelen opgesteld:

1. Zorgen voor goed inkomen voor de boer: dit doel is specifiek gericht op individuele boeren, waarbij ondernemers met een potentieel risicovolle positie worden ondersteund. Deze (financiële) ondersteuning kan worden ingezet voor:
 - a. Het stimuleren van nieuwe gemengde bedrijfsconcepten
 - b. Het verbeteren van de positie van boeren met problematische schulden
 - c. Het regelen van collectieve oogstverzekering (risico's m.b.t. weer, ziekte- en plaagmanagement)
 - d. Voortzetting van landbouw in gebieden met natuurlijke handicaps stimuleren
2. Bevorderen van concurrentievermogen en verbeteren van marktpositie: ook dit doel is gericht op ondersteuning van boeren, echter ligt de focus op de keten waarbij wordt gewerkt aan:
 - a. Het stimuleren van regionale producten
 - b. Het bevorderen van innovatie voor milieu en klimaat doelen

- c. Positionering van Nederlandse producten op basis van duurzaamheid
- 3. Bevorderen van de positie van de boer in de keten: hierbij wordt gewerkt met partijen over de gehele keten waarbij boeren zich kunnen verenigen en er wordt gestreefd naar:
 - a. Transparantie en eerlijke afspraken in de keten (tussen producenten en afnemers)
 - b. Het stimuleren van meer duurzaamheidsconcepten/afspraken in de keten
 - c. Het stimuleren van afzetcoöperaties

B. Het verbeteren van de natuurlijke leefomgeving en verminderen van de impact van klimaatverandering

Hier wordt gefocust op de natuurlijke omgeving rondom agrarische bedrijven waarbij wordt gewerkt aan het beschermen en versterken van natuur en (cultuurhistorisch) landschap en bijbehorende ecosystemen. Verder wordt er gestreefd naar een duurzaam gebruik van hulpbronnen en moet er een bijdrage worden geleverd aan de landelijke doelen om klimaatverandering te verminderen. Hieronder staan de subdoelen beschreven, welke op regionaal niveau nader kunnen worden gespecificeerd:

- 4. Bijdragen aan verminderen van en aanpassing aan klimaatverandering, waarbij specifiek wordt gewerkt aan de reductie van broeikasgassen.
- 5. Stimuleren van duurzaam en efficiënt gebruik van natuurlijke hulpbronnen, gericht op bodem, water en lucht.
- 6. Bescherming van cultuurlandschap en cultureel erfgoed in agrarische gebieden.
Het herstellen en bevorderen van de biodiversiteit van ecosystemen, waarbij wordt gefocust op maatregelen die kunnen worden doorgevoerd op agrarische bedrijven. Het gaat om instandhouding van soorten zoals weide- en akkervogels en ontwikkelen van leefgebieden voor deze soorten.

Met de nieuwe landbouwvisie van Minister Carola Schouten is de nadruk gelegd op een omslag in Nederlandse landbouwsystemen naar kringlooplandbouw. Hierbij ligt de focus op het gebruik van zo min mogelijk grondstoffen en de verliezen (van zowel grondstoffen als eindproducten) te minimaliseren. Producten die het bedrijf verlaten dienen als eindproduct of als grondstof voor een andere schakel in de kringloop om deze zo goed mogelijk te sluiten. Door het minimaliseren van het gebruik van grondstoffen, en de uitstoot van schadelijke stoffen zoveel mogelijk te beperken, komt kringlooplandbouw de natuur ten goede en kan er op een efficiënte manier gebruik worden gemaakt van de grondstoffen die de natuurlijke omgeving van agrarische bedrijven biedt. Op deze manier kunnen bedrijven inspelen op de natuur en de bedrijfsvoering zo vormgeven dat zowel het bedrijf als de omgeving profiteert. Hierbij speelt ook natuur inclusieve landbouw een belangrijke rol, wat de omslag naar kringlooplandbouw ondersteunt en versterkt. De visie van het Ministerie LNV vormt zo de basis van deze tweede hoofddoelstelling en vanuit daar kunnen op regionaal niveau verschillende vormen van kringlooplandbouw en natuur inclusieve landbouw worden ingevuld. Het realiseren van deze doelstelling kent veel verschillende uitwerkingen en diverse (beleids)programma's onderstrepen de verschillende mogelijkheden om de natuurlijke omgeving rondom agrarische bedrijven te versterken. Hierbij liggen opgaven voor bodem, water, natuur en klimaat. De programma's die zich richten op deze opgaven worden hieronder toegelicht. De doelstellingen die per thema zijn opgesteld kunnen doorwerking hebben op andere thema's, waarbij moet worden gekeken of doelstellingen en daaruit voortvloeiende maatregelen elkaar versterken of mogelijk tegenwerken.

Bodem

In het kader van de omslag naar kringlooplandbouw heeft Minister Schouten het belang onderstreept van gezonde landbouwbodems (beschreven in de Bodemstrategie). Hierbij ligt de nadruk op het behouden en versterken van de bodemkwaliteit door middel van duurzaam bodembeheer. Dit is vooral gefocust op de kwaliteit en het gehalte van organische stof en het bodemleven. Versterking van deze punten heeft effect op de bodemvruchtbaarheid, het watervasthoudend vermogen van de bodem en de biodiversiteit. De balans tussen landbouw en natuur kan zo worden hersteld, waardoor duurzaam bodembeheer bijdraagt aan de doelstelling om de natuurlijke leefomgeving te herstellen en landbouw te verduurzamen.

Water

De opgave om de waterkwaliteit te verbeteren is binnen Europa vastgelegd in het Kaderrichtlijn Water (KRW) die voor Nederland worden vertaald naar landelijke kaders en de verantwoordelijkheid zijn van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. Maatregelen die hieronder vallen worden uitgevoerd door zowel het Rijk, de Provincie als waterschappen en dienen bij te dragen aan de verbetering en bescherming van de chemische en ecologische grondwater- en oppervlaktewater-kwaliteit. De EC stelt hiervoor dat de waterbehoefte van flora en fauna moet worden beschermd, dat (drink)waterbronnen op lange termijn kwalitatief en kwantitatief worden verbeterd en dan de gevolgen van overstromingen en perioden van droogte worden ingeperkt. Regionaal kunnen deze doelstellingen worden uitgewerkt via waterbeheer door waterschappen, echter kan waterbeheer ook via ANLb worden gerealiseerd. Hierdoor kan er in specifieke gebieden worden gewerkt aan verbetering van waterkwaliteit door gericht te focussen op waterberging, vernatting, water vasthouden, het verhogen van de aquatische biodiversiteit en het tegengaan van verontreiniging met milieugevaarlijke stoffen.

De KRW werkt ook door in andere doelstellingen die vanuit de EC zijn opgesteld, waarvan het actieprogramma Nitraatrichtlijn een belangrijk onderdeel vormt. Dit actieprogramma is gericht op de verbetering van de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater en sluit hierdoor één op één aan op de doelstellingen van de KRW. Het heeft als doel de waterverontreiniging die wordt veroorzaakt door stikstof en fosfaat uit agrarische bronnen te verminderen en te voorkomen, waarbij het meststoffenbeleid een belangrijk onderdeel vormt. Het zesde actieprogramma Nitraatrichtlijn (2018 tot 2021), richt zich op maatregelen rondom het gebruik van mest, de manier waarop mest wordt toegepast en (beperkingen van) de mestproductie. Verder is in het zesde actieprogramma het fosfaatrechtenstelsel van kracht gegaan, welke de omvang van de melkveestapel beperkt en grondgebondenheid stimuleert. Dit laatste sluit weer één op één aan op de visie van de Minister op kringlooplandbouw in Nederland te stimuleren.

Natuur

De opgaven om de natuur en haar biodiversiteit in Europa te beschermen zijn vastgelegd in de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn van de Europese Unie. In deze richtlijnen wordt aangegeven welke natuurlijke habitats en bijbehorende flora en fauna beschermd moeten worden, waar elke lidstaat verantwoordelijk voor is. Hierbij richt de Vogelrichtlijn zich specifiek op in het wilde levende vogelsoorten en worden andere dier- en plantensoorten beschreven in de Habitatrichtlijn. In gebieden waar beschermde dier- en plantensoorten voorkomen worden beschermingszones aangewezen, welke vallen onder de Natura 2000 gebieden.

Bepaalde beschermde dier- en plantensoorten komen voor in beschermingszones welke nauw zijn verbonden met agrarische gronden. Om in deze gebieden de (internationale) natuurdoelen te realiseren is in 2016 het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) ingevoerd, waarbij het voor agrariërs mogelijk is om subsidie te ontvangen voor beheermaatregelen die zij doorvoeren op het agrarisch bedrijf ten behoeve van natuur- en landschapsbescherming. Via het ANLb worden de leefgebieden van soorten die zich in het agrarisch gebied bevinden in stand gehouden. Het ANLb gaat uit van een collectieve, gebiedsgerichte aanpak voor agrarisch natuurbeheer wat zich regionaal vertaalt in specifieke doelsoorten die in agrarische gebieden voorkomen, welke per gebied dus kunnen verschillen.

Klimaat

De landbouw heeft specifieke opgaven om een bijdrage te leveren aan het verminderen van en aanpassing aan klimaatverandering. Hierbij zijn in het klimaatakkoord doelen opgesteld voor de landbouw die zich in grote lijnen richten op twee punten: verminderen van de uitstoot van broeikasgassen en vergroten van de opslag van CO₂. Het uiteindelijke doel is om in 2050 de landbouw en het landgebruik in Nederland klimaatneutraal te maken. Het vergroten van de opslag van CO₂ kan tot stand komen door verandering van landgebruik, waarbij grondbewerking en nattere veengronden bijdragen aan een verminderde CO₂ uitstoot. Ook het terugdringen van ontbossing wordt gezien als manier om meer CO₂ op te nemen door bomen. Verder liggen er specifiek voor de veehouderij kansen om een rol te spelen in bovenstaande doelstellingen. Hierbij vormt mestverwerking een belangrijk aspect, waarbij aangepaste stallen zorgen voor minder methaanuitstoot. Ook aangepast diervoer, zuinige stallen en landbouwmachines en kringlooplandbouw bieden kansen om de uitstoot van broeikasgassen vanuit de landbouw te beperken. Maatregelen die deze doelen kunnen realiseren sluiten aan op doelstellingen voor bodem, water (specifiek het actieprogramma Nitraatrichtlijn) en natuur.

C. Het versterken van de sociaaleconomische structuur van plattelandsgebieden

7. Dit doel richt zich op het stimuleren van de sociaaleconomische positie van rurale gebieden. Om dit te realiseren, wordt er gefocust op het aantrekken van nieuwe boeren en het bevorderen van ontwikkeling van nieuwe agrarische bedrijven, waarbij jonge ondernemers moeten worden ondersteund.
8. De leefbaarheid in het landelijk gebied moet worden vergroot, vooral in krimpgebieden, waarbij lokale circulaire economie wordt gestimuleerd.
9. Tot slot is het van belang om maatschappelijke uitdagingen op het gebied van voedsel en gezondheid aan te pakken, welke zich specifiek richten op het samenbrengen van boer en consument en de eiwittransitie, waarbij zowel de productie als consumptie van plantaardige eiwitten moet worden gestimuleerd.

Bijlage 3: Maatregelen GLB pilot, Hoe? Zo!

Maatregelen	Doel	Pakket Ecoschema (vrijwillig)	Vergoedingen in € per ha per jaar	Onderbouwing bijdrage aan doel(en)
Kleinschaligheids-toeslag	Biodiversiteit Landschap Cultuurhistorie	Instandhouding van kleine percelen die worden begrensd door landschapselementen en/of sloten. - Op bedrijfsniveau komen alleen de kleine percelen voor ondersteuning in aanmerking. - Er zijn 3 klassen kleine percelen a) <1 ha b) ≥1ha en <2 c) ≥2ha en <3 ha Microreliëf?	Staffel: < 1 ha: € 650 ≥ 1 ha en <2: € 300 ≥ 2 ha en <3: € 75	Kleinschaligheid heeft een positief effect op de biodiversiteit doordat een grotere hoeveelheid landschapselementen en sloten bevorderlijk is voor voedsel, rust- en schuilplaatsen voor tal van soorten. Kleinschaligheid heeft een positief effect op het (cultuurhistorisch) landschap doordat er meer variatie is in het landschap en de aanwezigheid van cultuurhistorische elementen die karakteristiek zijn voor het gebied.
Randenbeheer	Waterkwaliteit Biodiversiteit	Weidevariant: - Breedte 2-6 meter rondom het perceel of op een gedeelte van de randen van het perceel. Eventueel midden over. - Niet beweiden en niet maaien tot 15 juni, weiden en maaien na 15 juni mag wel - Geen chemie en geen mest (het hele jaar in geen enkele vorm) - Telt wél mee voor mestplaatsingsruimte	€ 1.200,-	Aanleg van randen draagt bij aan de waterkwaliteit (wanneer het grenst aan een sloot) doordat er op dit stuk niet wordt bemest en geen chemie wordt gebruikt. Hierdoor wordt afspoeling van stoffen en nutriënten voorkomen. Aanleg van randen draagt bij aan de biodiversiteit doordat dit stuk van het perceel in het voorjaar niet wordt bewerkt en bemest. Dit trekt soorten aan (hazen, eenden, kleine marterachtigen, reeën) en zorgt voor voedsel en broedplaatsen van weidevogels. Afhankelijk van de plantensoorten die in de randen groeien, kan het ook meer insecten aantrekken.
Soortenrijk Productiegras	Biodiversiteit Bodem	- Zaaien van een mengsel met minimaal vier inheemse kruiden, bijvoorbeeld gewone rolklaver, gewoon duizendblad, karwij, luzerne, rode klaver, smalle weegbree, wilde peen of witte klaver. - Ook kan een klavermengsel zijn ingezaaid. Het klavermengsel kan bestaan uit drie klaversoorten en nog twee andere kruiden. - Duurzaam behoud van kruidenrijkdom vereist bloei en zaadzetting; adviezen zijn daarom: - toepassen van polvormende grassen (bv. timotheegras, rietzwenk) B5 - hanteer een laag bemestingsniveau - stel de maaidatum van de eerste snede uit	€ 400,-	Soortenrijk productiegras zorgt voor verschillende dieptes in doorworteling, wat goed is voor de bodemstructuur . Soortenrijk productiegras is robuuster en kan beter tegen droogte. Soortenrijk productiegras draagt bij aan de biodiversiteit . Een structuurrijk gewas biedt schuilgelegenheid voor tal van soorten. Bloeiende kruiden zijn waardevol voor insecten wat weer voedsel oplevert voor weidevogels.

Maatregelen	Doel	Pakket Ecoschema (vrijwillig)	Vergoedingen in € per ha per jaar	Onderbouwing bijdrage aan doel(en)
Slootbeheer	Waterkwaliteit Biodiversiteit	Gefaseerd slootschonen - Door boer zelf in te vullen: gemiddeld 50% van de ingetekende (deelnemende) sloten moet jaarlijks worden geschoond (minimaal 40% tot maximaal 60%) - Dit kan op drie manieren a) in de lengte (tot het hart van de sloot) b) in de breedte (gedeelten per sloot helemaal laten zitten) c) om het jaar (een deel van de (riet)sloten wordt om de twee of zelfs drie jaar geschoond. Schonen gebeurt met: - Een open maaikorf - Een baggerpomp Maaisel wordt binnen 3 weken na het schonen uit de kant verwijderd.	€ 0,15 per strekkende meter sloot	Slootbeheer is goed voor de biodiversiteit doordat gefaseerd slootschonen ervoor zorgt dat een deel van de populatie (flora en fauna) in je sloot wordt behouden. Hierdoor kan her kolonisatie van de sloot plaatsvinden. Slootbeheer heeft een gematigd positief effect op de waterkwaliteit maar dit is moeilijk hard te maken/te controleren. Onderzoek zou dit kunnen onderbouwen.
Ruige mest uitrijden	Bodem Biodiversiteit Waterkwaliteit	In het huidige ANLB stelsel is er een beheerpakket voor het uitrijden van ruige mest. Een vergelijkbaar pakket geldt binnen deze pilot. - Uitrijden van 10 - 20 ton ruige mest per ha - Periode van uitrijden conform de mestwetgeving - Bij voorkeur in het voorjaar	€ 115	Doordat ruige mest goed is voor het bodemleven, heeft dit ook een positief effect op de biodiversiteit in de bodem . Ook op de bovengrondse biodiversiteit is een positief effect te verwachten vanwege de toename van insecten. Ruige mest uitrijden heeft een positief effect op de waterkwaliteit doordat bodems met meer organische stof een hoger bufferend vermogen hebben ten aanzien van water en nutriënten. Gewassen krijgen meer de mogelijkheid om meststoffen en sporenelementen effectiever op te nemen waardoor er minder uitspoeling plaatsvindt.
Hoogwater-niveau realiseren	Mineralisatie van veen en veenlagen. CO ₂ emissie. Waterberging en Waterkwaliteit	In het huidige ANLB stelsel is er ook een beheerpakket hoogwaterniveau. Drooglegging maximaal 40 cm.	Staffel afhankelijk van 20, 30 of 40 cm verhoging, respectievelijk: € 126, € 189 en € 252	Een hoog waterpeil voorkomt oxidatie van veen en veenlagen en daarmee emissie van CO₂ . Een hoog waterpeil voorkomt oxidatie van veen en veenlagen en daarmee emissie van CO ₂ . Een hoog peil zorgt voor een groot watervolume. Zelfreinigende vermogen van het water in de sloot neemt hierdoor toe. De biodiversiteit in de sloot kan hierdoor toenemen.

Bijlage 4 regionale sturing

Denkbeelden over GLB na 2020 (2021)

Iedere ondernemer moet de kans krijgen om een bijdrage van betekenis te leveren aan milieu-, klimaat- en biodiversiteitsdoelstellingen (het leveren van eco-diensten). Er is een budget voor directe betalingen beschikbaar binnen de eerste pijler van het GLB. Hoe groot het aandeel voor de eco-regelingen wordt is nog onduidelijk. Dit kan een groeimodel zijn.

Er zijn gebieden waar meer doelen te realiseren zijn dan andere, echter in alle gebieden ligt een opgave en liggen ook kansen. Dit kan inhouden dat in verschillende gebieden de keuzemenu's soberder of uitgebreider zijn. Afhankelijk van de bedrijfsvoering en regionale/lokale omstandigheden zoals bodem, waterhuishouding, biodiversiteit, natuur en landschap zal de ondernemer de afweging maken (kosten/baten) mee te doen aan maatregelen in de eco-regelingen. De menu's zouden zo vormgegeven moeten zijn dat de eco-regelingpremies daar neerdalen waar ze het meest effectief zijn.

Het leveren van eco diensten moet een keuze voor de ondernemers zijn en geen verplichting. De ondernemer bepaalt uiteindelijk welke ecodiensten hij uiteindelijk wel en niet wil of kan leveren. Zowel het deelnemen aan eco-regelingen als ANLb blijft een vrijwillige keuze. In het ANLb ligt de bevoegdheid om te bepalen of een pakket wel of niet wordt afgesloten bij het agrarisch collectief (binnen de kaders van het NBP en de subsidiebeschikking). Hier is voor agrariërs daarom sprake van een vorm van verplichte advisering en lidmaatschap wanneer hij / zij vrijwillig kiest voor agrarisch natuurbeheer. Bij eco-regelingen is het streven om ondernemers zoveel mogelijk gelijke kansen te geven. De ondernemer kan zich laten adviseren en laten sturen om op bedrijfs- en (deel)gebiedsniveau het maximale doelbereik te realiseren. Dit mag geen verplichting zijn, ook ondernemers die zich niet wensen te laten adviseren zullen toegang tot de eco-regelingen moeten kunnen krijgen. Wel is het van belang het systeem van regionale sturing zo aantrekkelijk te maken dat agrariërs zich graag laten adviseren en sturen. Ofwel, voor optimaal doelbereik is een stimulerend systeem nodig.

Boeren en tuinders die wat extra's doen mogen hier extra voor beloond worden.

De tijd heeft geleerd dat door op regionale (landschaps)schaal samen te werken en maatregelen / activiteiten af te stemmen de effectiviteit verhoogd wordt. Door het systeem voor eco-regelingen aantrekkelijk te maken bij gebiedssamenwerking (regionale afstemming (horizontaal in een gebied) en afstemming tussen eco-schema maatregelen en ANLb maatregelen (verticaal binnen de groenblauwe architectuur van het GLB)) zouden diensten op een hoger niveau dan alleen de gedeelde inkomsten en uitgevoerde bovenwettelijke activiteiten beloond moeten kunnen worden.

De nieuwe GLB periode dient ingezet te worden als een transitieperiode. Het nieuwe GLB gaat in per 1 januari 2022 (mogelijk pas 2023) en kent een looptijd van 7 jaar. Dit hoeft echter niet te betekenen dat de voorwaarden en beloningen voor maatschappelijke prestaties ook 7 jaar gelijk zijn. De verdeling van budgetten binnen de eerste pijler (tussen conditionaliteit en eco-regelingen) en tussen de twee pijlers zou binnen de periode van 7 jaar moeten kunnen verschuiven van een groter aandeel basispremie naar meer doelgerichte inzet via eco-regelingen en/of ANLb.

Het systeem dat in de Hoe? Zo! pilot wordt toegepast kan gezien worden als een stip op de horizon gezet voor 2027. De eerste jaren van het GLB kunnen benut worden om zowel boeren, boerenorganisaties (collectieven) als overheden en uitvoerende diensten voor te bereiden op een groener en sterker geregionaliseerd en geoptimaliseerd GLB.

Uitgangspunten en overwegingen bij groene architectuur

Onderstaand enkele algemene uitgangspunten, aannames en standpunten gevolgd door overwegingen en conclusies t.a.v. de verschillende lagen van het toekomstig GLB. Deze conclusies per laag hebben als uitgangspunt / kader gediend voor de verdere uitwerking van het puntensysteem.

Algemene uitgangspunten / aannames:

- Het nieuwe GLB kent een gelaagde architectuur met in de eerste pijler (o.b.v. hectarebedrag) conditionaliteit (verplicht voor lidstaat en boer) en eco schema's (verplicht voor lidstaat, vrijwillig voor boer) en tweede pijler agromilieuklimaatmaatregelen (verplicht voor lidstaat, vrijwillig voor boer)
- Om uitvoeringslasten te beperken is het wenselijk één systeem te hanteren. Dit wil niet zeggen dat het keuzemenu aan vergroeningsmaatregelen over heel Nederland gelijk moet zijn. Op basis van een gevoerd gebiedsproces kan het systeem gevoed worden met inhoud (welke maatregelen kwalificeren voor beloning in een specifiek gebied). De schaal van gebieden dient hierbij niet te groot, maar zeker ook niet te klein te zijn. Gezocht zal moeten worden naar gebieden die een eenheid vormen o.b.v. opgaven, kansen, bodem- of landschapstype, etc.
- Het streven is meer synergie te krijgen tussen de maatregelen in pijler 1 (conditionaliteit en eco schema's) en pijler 2 (agromilieuklimaatmaatregelen)
- Synergie tussen pijler 1 en pijler 2 zou extra beloond moeten worden (buurbaarheid en positief neveneffect van maatregelen die gunstig gesitueerd zijn ten opzichte van elkaar).
- Om in aanmerking te komen voor beloning vanuit eco-schema's zullen maatregelen individueel ook een bijdrage moeten leveren aan milieu, klimaat en/of biodiversiteitsdoelen.
- Het huidige ANLb systeem blijft in principe ongewijzigd en kan geïntegreerd worden in het puntensysteem.
- Een agrarisch ondernemer maakt een bedrijfsplan en kijkt niet naar wat in welke laag van het GLB valt. Het totaalplaatje moet passen bij het bedrijf en de ondernemer.
- Voor een agrarisch ondernemer is het belangrijk om per maatregel inzichtelijk te hebben wat het hem / haar oplevert (€). Dit vraagt om een maatregelaanpak en niet om een indicator aanpak. Het beperkt daarmee mogelijk wel de ondernemersvrijheid. Daarentegen kunnen verschillende maatregelen opgenomen worden waar de ondernemer uit kan kiezen.

Conditionaliteit

Overwegingen conditionaliteit

- De keuzes die gemaakt worden voor de invulling van de conditionaliteit kunnen er toe leiden dat in het ene gebied de impact van de conditionaliteit hoger is dan in het andere gebied. Dit is niet gewenst, het is niet wenselijk om de toeslag per hectare voor conditionaliteit regionaal te differentiëren. Belangrijk is dus het effect van de verzwaarde conditionaliteit voor iedere ondernemer zoveel mogelijk gelijk te laten zijn (level playing field)⁹. De duurzaamheidswinst kan veel beter o.b.v. een gebiedsgericht keuzemenu in de eco-regelingen gerealiseerd worden. Mogelijk kan op onderdelen op gebiedsniveau (bijvoorbeeld o.b.v. het gebiedsproces) invulling gegeven worden aan de vereisten voor de versterkte conditionaliteit.
- Het voldoen aan de voorwaarden uit de verzwaarde conditionaliteit is voor iedereen die gebruik wil maken van steun uit het GLB een voorwaarde. Hierdoor kan in de conditionaliteit geen/weinig maatwerk en sturing plaatsvinden, behoudens de mogelijkheid tot regionale invulling van de conditionaliteit. Met de versterkte conditionaliteit wordt de basiskwaliteit milieu, biodiversiteit, klimaat verhoogd.
- Fouten / overtredingen geconstateerd binnen de conditionaliteit zullen hun doorwerking hebben in andere lagen. Dit is momenteel bij het ANLb ook zo. Indien deze fouten volledig los staan van het effect van een eco-schema (of ANLb) maatregel is dit een onwenselijke situatie. Indien een tekortkoming in de conditionaliteit ook een negatieve uitwerking heeft op de eco-schema (of ANLb) maatregel zal doorwerking wel plaats moeten vinden. Het is daarmee dus niet mogelijk om het puntensysteem onafhankelijk van de conditionaliteit te laten functioneren.
- Door de mogelijke verbinding tussen conditionaliteit en een puntensysteem voor de eco-regelingen kom de uitvoerende partij van het puntensysteem dicht bij de huidige rol van RVO.
- Het huidige GLB systeem is gericht op een individuele subsidierelatie. In de nieuwe voorstellen is nog geen ruimte voor een collectieve aanpak ook in de eerste pijler van het GLB. Dit is wel de inzet van Nederland in de EU discussie.

Conclusies conditionaliteit

Door het ontbreken van sturingsmogelijkheden in de conditionaliteit heeft het weinig / geen toegevoegde waarde om de conditionaliteit onderdeel uit te laten maken van een puntensysteem t.a.v. de planvorming op bedrijfsniveau en in de waardering van de eco-schema's. We laten het daarmee buiten het puntensysteem vallen. Bij de bedrijfsplannen wordt er van uit gegaan dat voldaan wordt aan de eisen uit de conditionaliteit. In de uitvoering zal er waarschijnlijk nog wel een verbinding gelegd moeten worden om het hele systeem EU conform te maken en minsten zo belangrijk ook efficiënter te laten zijn, bijvoorbeeld t.a.v. de controle. De vierdeling / categorisering van de conditionaliteit (Klimaat, Water, Bodem en Biodiversiteit & Landschap) biedt een goede kapstok voor verdere uitwerking van een puntensysteem.

⁹ In dit geval gaat het alleen nog maar om een level playing field binnen Nederland. Daarnaast speelt natuurlijk ook de invulling van de conditionaliteit in de overige lidstaten.

Agromilieu klimaatmaatregelen (ANLb)

Overwegingen

- Hoewel het continueren van het huidige ANLb systeem geen voorwaarde is, is dit wel de meest reële optie. Het huidige systeem draait pas sinds 2016. Het ANLb systeem kenmerkt zich door:
 - Collectief als eindbegunstigde
 - Overeenkomst tussen collectief en boer
 - Planvorming en uitvoering liggen bij collectief
 - Op gebiedsniveau afrekenen op resultaat (ha leefgebied) en niet op output (ha kruidenrijk)
- (Lichte) onderdelen van het ANLb worden mogelijk al vervangen door voorwaarden in de conditionaliteit of door keuzemaatregelen in de eco-schema's. Bij het 'afdalende van maatregelen naar een andere laag' (bijv. legselbeheer naar eco-schema's, of component inkomstenderving uit een akkerrand naar conditionaliteit en/of eco-schema's) is het omwille van doelbereik wel van belang nadere eisen aan het beheer of bijvoorbeeld het inzaaien van specifieke mengsels te stellen en sturing te houden op de locaties van de maatregelen zodat activiteiten in de diverse lagen ruimtelijk wel op elkaar aansluiten.

Conclusie ANLB

Behoud van het ANLB wordt gehanteerd als uitgangspunt (met waar mogelijk verbeteringen). Om meer synergie tussen pijler 1 en pijler 2 te realiseren vraagt dit om een aanpak binnen het puntensysteem waarbij er een (financiële) prikkel ontstaat wanneer maatregelen op elkaar zijn afgestemd. Dit houdt concreet in dat:

- Planvorming op gebieds- en bedrijfsniveau verweven tussen pijler 1 en pijler 2.
- Uitvoering (uitbetaling) pijler 1 en pijler 2 gescheiden. Dit zegt nog niets over de rolverdeling binnen de uitvoering.

Eco schema's

Overwegingen

- Lichte maatregelen uit het huidige ANLB (2016- 2021) zouden een plek kunnen krijgen onder de Eco-regelingen. De ruimtelijke configuratie is wel van belang voor o.a. doelsoorten of waterkwaliteit.
- Eco- regelingen kunnen ingezet worden als schakel tussen de basis (conditionaliteit) en relatief dure maatregelen in pijler 2.
- Hoewel eco- regelingen als 'beheer light' laag beschouwd worden kunnen ze ook gezien worden als een 'behoud' laag van het GLB, waarbij pijler 2 dan meer gezien kan worden als een beheer / dan wel ontwikkeling laag.
- Eco- regelingen worden uitbetaald als een bedrag per hectare / hectaretoeslag voor doelgerichte maatregelen. Dit vraagt om een systeem dat bedrijfsmanagementmaatregelen, punt, lijn en vlakmaatregelen optelbaar maakt en weet te vertalen naar een toeslag per hectare.
- Eco- regelingen worden uitbetaald als een toeslag per hectare. De maatregelen an sich moeten bovenwettelijk zijn. De Nederlandse inzet in de EU discussie is dat het gaat om Europees bovenwettelijke activiteiten en niet per definitie ook om Nationale of regionale bovenwettelijkheid.
- Betaling in de eco-schema's wordt verleend:

- hetzij als aanvullende betaling bij de basisinkomenssteun
- hetzij als betaling om de begunstigden geheel of gedeeltelijk te vergoeden voor de extra kosten en de gederfde inkomsten als gevolg van de aangegane verbintenissen

Conclusie

Het puntensysteem richt zich t.a.v. de waardering en uitbetaling op de eco- regelingen. In de planvorming zal afstemming op de agro-milieu-klimaatmaatregelen (ANLb) die uitgevoerd worden als tweede pijler nodig zijn om tot een groter effect te komen. Bij een gunstige ruimtelijke configuratie van maatregelen tussen eco- regelingen en tweede pijler beheermaatregelen (ANLb) o.b.v. toegevoegde waarde van nabuurschap van maatregelen zou dit een plus op moeten leveren op de waardering / puntentoekenning in de eco- regelingen. Dan ontstaat een financiële prikkel voor de ondernemer om meer kwaliteit te realiseren. Het is daarnaast ook van belang op zoek te gaan naar andere dan financiële prikkels zoals dierenwelzijn of werkplezier van de boer.

